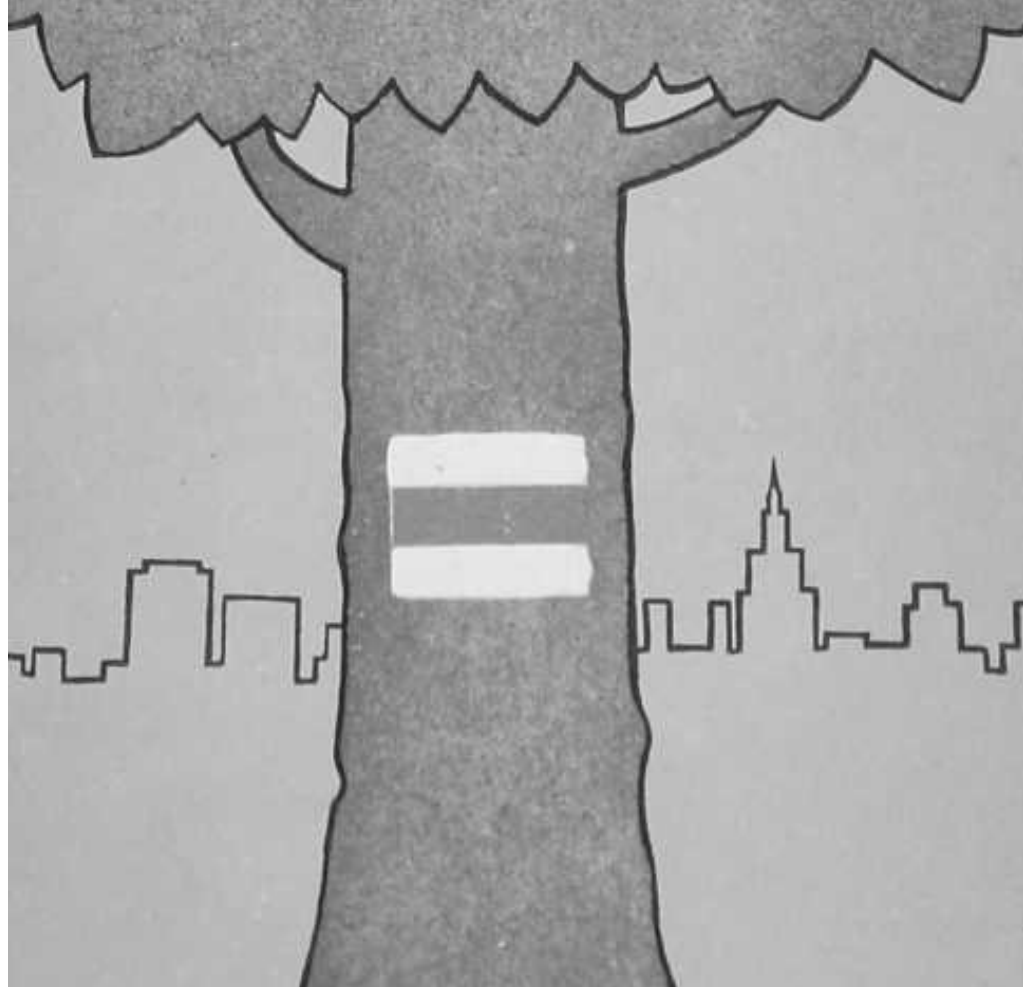

LECHOSŁAW HERZ
WOJCIECH KRYSIŃSKI

Warszawska Obwodnica Turystyczna

LECHOSŁAW HERZ
WOJCIECH KRYSIŃSKI

Warszawska Obwodnica Turystyczna

Warszowa 1979
Warszawskie Przedsiębiorstwo Turystyczne
„SYRENA”
Stołeczny Ośrodek Informacji Turystycznej

Projekt okładki i rysunki
Henryk Laskowski

Redaktor techniczny
Małgorzata Wojtowicz

Charakterystykę szlaku oraz opis szlaku napisał Lechosław Herz, część
informacyjną opracował Wojciech Krysiński

Warszawa 1979. Wydanie I. Nakład 10 000
Format B6. Ark. wyd. 3,0. Ark. druk. 4,5
Do PDF Cieć Borowy 2012.06
Drukarnia im. Rewolucji Październikowej
Zam. 850/79. C-42
Cena 20 zł

W trzydziestopięciolecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej dla turystów Stolicy i stołecznego województwa warszawskiego, oddany zostaje nowy szlak turystyczny. Wyznakowana czerwonym kolorem Warszawska Obwodnica Turystyczna przebiega wokół Warszawy przez najbardziej atrakcyjne tereny o dużych wartościach turystyczno-krajoznawczych. Szlak przeznaczony jest dla turystów pieszych i kolarzy.

Szlak zaczyna się w Warszawie-Rembertowie i prowadzi stąd ku północy i północnemu zachodowi przez Zielonkę, Nieporęt nad Jeziorem Zegrzyńskim, Chotomów do Nowego Dworu Mazowieckiego. Tutaj trasa przekracza Wisłę i kieruje się przez Kampinoski Park Narodowy ku południowi w stronę Rokitna, Biskupic, Brwinowa i Podkowy Leśnej, od której zwraca się ku południowemu wschodowi do Góry Kalwarii przez Magdalenkę i Zalesie Górne. W Górze Kalwarii ponownie przechodzi na wschodni brzeg Wisły aby przez okolice Otwocka, Wiązownę i Radość oraz Starą Miłosną dotrzeć na powrót do warszawskiego Rembertowa.

Na trasie szlaku znajduje się kilka kompleksów leśnych - Lasy Drewnickie, Lasy Nieporęckie, będące pozostałością królewskiej puszczy, Lasy Chotomowskie, Puszcza Kampinoska, Lasy Nadarzyńskie i Sękocińskie, Lasy Chojnowskie, Otwockie i Wawerskie. Pośród lasów wiele fragmentów przedstawia dużą wartość przyrodniczą. Najbardziej znany jest Kampinoski Park Narodowy, utworzony przed dwudziestu laty w Puszczy Kampinoskiej. Cały jej teren jest rezerwatem, pośród którego wydzielono dwadzieścia rezerwatów ścisłych, obejmujących najbardziej naturalne fragmenty lasów i łąk. Obok kilku z nich prowadzi Warszawska Obwodnica Turystyczna. W rezerwacie ścisłym „Wilków” można obejrzeć wysokie masztowe sosny rosnące na najwyższych wydmach śródlądowych w środkowej Europie. Rezerwat ścisły „Żurawiowe” obejmuje lasy bagienne, stanowiące ostoję rzadkich gatunków zwierzyzny.

Na trasie spotkamy także inne rezerваты leżące już poza Kampinoskim Parkiem Narodowym. W Lasach Nadarzyńskich obok Podkowy Leśnej istnieje piękny sosnowo-dębowy las rezerwat „im. prof. B. Hryniewieckiego”. W okolicach Otwocka zwraca uwagę rezerwat „Na Torfach” oraz wyjątkowo piękny rezerwat „Świder”, obejmujący malownicze rzeczki mazowieckie Świder i Mienię. Napotkamy także w czasie wędrówki liczne pomniki przyrody. W Kazuniu rosną stare topole zwane Cesarskimi Topolami. W Strudze w sąsiedztwie szlaku można obejrzeć dorodne dęby i sosny pospolite. Wyjątkowo efektowny jest dąb w Emowie nad Mienią w pobliżu Wiązowny, rosnący w malowniczym otoczeniu. W Lasach Chojnowskich rośnie najwyższa sosna sięgająca 35 m wysokości i zwana Wysoką Sosną. Wiele fragmentów szlaku przebiega terenami, które aczkolwiek nie są objęte ochroną przyrody, zwracają uwagę swoją urodą krajobrazową. Do nich należą szczególnie drzewostany Lasów Chojnowskich i Nadarzyńskich. W tych ostatnich wiele lip, najpiękniejsze w sąsiadującej z lasem Podkowie Leśnej rosną w Alei Lipowej im. W. Baniewicza.

Blisko sześćdziesiąt procent szlaku przebiega terenami leśnymi. W uznaniu dominujących funkcji społecznych oraz klimatycznych, lasy te zostały wyodrębnione w specjalną jednostkę pod nazwą Warszawskiego Zespołu Leśnego. Zasady prowadzenia gospodarki leśnej podporządkowane są funkcjom społecznym, tj. rekreacyjnym i przyrodniczym. Ograniczone możliwości powiększenia terenów leśnych oraz konieczność powszechnego wdrażania i kształtowania właściwego stosunku do lasu narzucają obowiązek ścisłej ochrony powierzchni leśnych. W czasie wędrówki przez podwarszawskie lasy każdy turysta winien o tym szczególnie pamiętać.

Wędrówka szlakiem przybliży turystom krajobraz mazowiecki z charakterystycznymi wydłami i torfowiskami. Napotkamy także wiele strug i rzek z Wisłą na czele, a oprócz niej rzeczki Czarną, Łasicę, Rokitnicę, Zimną Wodę, Utratę, Jeziornę, Zieloną, Świder, Mienię.

Najstarszymi śladami działalności człowieka są wykopaliska archeologiczne w Biskupicach na przedmieściach Brwinowa. Tutaj można obejrzeć pozostałości Mazowieckiego Ośrodka Hutniczego ze śladami dymarek sprzed 2 tysięcy lat. Napotkano jednak już na znacznie starsze ślady. W rejonie Otwocka, wśród łąk uroczyska Biel, dokonano odkrycia obozowisk rybacko-łowieckich z okresu sprzed 11-6 tysięcy lat przed naszą erą. Koniecznie należy obejrzeć pięknie zachowane grodzisko wczesnohistoryczne w Rokitnie koło Błonia. Grodzisko to, usypane z ziemi, składa się z wałów, na których niegdyś znajdowały się ostrokołowe ogrodzenia, z fos i charakterystycznego stożka w centrum, miejscu dawnej osady mieszkalnej. W Czersku koło Góry Kalwarii widnieje jedna z bardziej malowniczych ruin zamkowych w Polsce, pozostałość dawnej siedziby książąt mazowieckich.

Stolicą Mazowsza był zrazu Płock. W okresie kryzysu monarchii wczesnopiastowskiej w połowie XI wieku przez jakiś czas niezależne, na mocy testamentu Bolesława Krzywoustego, wraz z Kujawami utworzyło jedną dzielnicę i przypadło Bolesławowi Kędzierzawemu.

Od czasów Konrada Mazowieckiego w XIII wieku Mazowsze stało się niezależną dzielnicą. Od wieku XIV uznawało zwierzchność lenną Królestwa Polskiego. Rozbite na dzielnice, stopniowo włączane było do Korony. W roku 1526 Mazowsze, po śmierci ostatniego z mazowieckiej linii Piastów, weszło całkowicie w skład Korony. Niemniej dzielnica mazowiecka utrzymała jeszcze przez jakiś czas własny sejm, niezależność sądownictwa i prawa. W roku 1596 stolica państwa została przeniesiona do Warszawy. Od tego czasu stało się Mazowsze centrum politycznym kraju.

Wojny prowadzone przez Rzeczypospolitą w XVII i XVIII wieku zahamowały rozwój gospodarki Mazowsza. Po rozbiorach większa część Mazowsza znalazła się w rękach Prus. W roku 1807 dzielnica znalazła się w Księstwie Warszawskim a następnie w Królestwie Polskim.

Od połowy XIX wieku zaznaczył się rozwój przemysłu który znalazł warunki do rozwoju w miejscowościach położonych wzdłuż linii kolejowej warszawsko-wiedeńskiej, gdzie zaczął się kształtować podwarszawski okręg przemysłowy. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku w paśmie tym zaczęły powstawać miasta, związane z rozwojem miejscowego przemysłu. Jednocześnie rozwijało się budownictwo lotniskowo-willowe. W tym okresie powstały liczne miejscowości np. Podkowa Leśna, Komorów w rejonie pruszkowskim oraz sieć osiedli w tzw. paśmie otwockim.

W związku z położeniem w pobliżu granicy Prus Wschodnich już w pierwszych dniach IX wojny światowej Mazowsze znalazło się w ogniu działań wojennych.

W krótkiej charakterystyce szlaku nie można omówić wszystkiego. Należy jednak wspomnieć o miejscach pamięci narodowej, pobojowiskach i cmentarzach powstańczych i żołnierskich. Szlak przebiega przez liczne miejsca i miejscowości, w których dochodziło do potyczek i bitew z oddziałami nieprzyjacielskimi w ważnych strategicznie punktach rejonu stołecznego. Niełatwe były dzieje tego skrawka Mazowsza, otaczającego Warszawę. Nie sposób przejść bez zadumy nad miejscami upamiętnionymi krwią Polaków w 1794 r. w czasie Insurekcji, w 1809 r. w czasie walk toczonych przez polskie wojska dowodzone przez ks. Józefa Poniatowskiego, w czasie powstania listopadowego w 1830 r. i powstania styczniowego 1863 r., w kampanii wrześniowej 1939 r. i w okresie walk wyzwoleniczych w 1944 i 1945 r. Zwłaszcza rejon Modlina, Góry Kalwarii i Starej Miłosnej upamiętnione są szczególnie. Twierdza modlińska zbudowana u zbiegu Wisły i Narwi wślawiła się bohaterskimi walkami w czasie powstania listopadowego i we wrześniu 1939 r. Kampania wrześniowa to liczne potyczki i bitwy na obszarze Puszczy Kampinoskiej, w okolicy Brwinowa, Góry Kalwarii. Pamiątkami tych czasów są cmentarze żołnierskie. Ponure lata okupacji hitlerowskiej, lata terroru i eksterminacji narodu polskiego, przypomina cmentarz-mauzoleum Palmiry w Kampinoskim Parku

Narodowym, pomniki na miejscach egzekucji w Magdalence w Lasach Sękocińskich, w Zalesiu Górnym w Lasach Chojnowskich. Inne pomniki upamiętniają walkę zwycięską, akcje polskiego ruchu oporu pod Celestynowem i Pogorzelą Warszawską, zwycięstwa żołnierzy polskich walczących u boku armii radzieckiej w Strudze. I wiele innych.

Szlak przebiega przez kilka miejscowości, w których znajdują się wartościowe zabytki architektury. Na pierwszy plan wysuwa się barokowy pałac Bielińskich we wsi Otwock Wielki oraz zabytek architektury obronnej, jakim jest twierdza modlińska. W pobliżu szlaku w Modlinie znajduje się także spichrz z XIX w.

zbudowany nad Narwią tak, aby do jego wnętrza mogły wpływać statki i barki ze zbożem. Interesującym barokowym założeniem urbanistycznym szczyci się Góra Kalwaria. W Rokitnie, Wiązownie i Starej Miłośnie należy obejrzeć miejscowe kościoły - pierwszy w stylu barokowym, drugi w empirowym, trzeci o typowej dla Mazowsza bryle barokowej. W Nieporęcie ładny kościółek klasycystyczny.

Dzisiaj ziemia mazowiecka jest miejscem nieustannych przemian. Widać je z naszego szlaku. Nowe szosy i drogi, nowe budownictwo, rozwijający się przemysł. Wzrost infrastruktury nie odsuwa jednak na dalszy plan troski władz stołecznego województwa warszawskiego o zachowanie piękna krajobrazu i przyrody. Ochrona przyrody i środowiska jest jednym z naczelných kierunków współczesnych działań. Dzięki trosce tej przez zachowane w swoim pięknie kompleksy leśne, prowadzi Warszawska Obwodnica Turystyczna. Do wędrówki nią wszystkich miłośników turystyki i krajoznawstwa serdecznie zapraszamy.

OPIS SZLAKU

1. PRZEZ LASY DREWNICKIE, NIEPORĘCKIE I CHOTOMOWSKIE (62,6 km)

Początkowy fragment Warszawskiej Obwodnicy Turystycznej prowadzi przez północno-wschodni fragment województwa stołecznego. Na trasie znajduje się kilka kompleksów leśnych, m.in.: Lasy Drewnickie, Nieporęckie, Legionowskie i Chotomowskie. W okolicach Nieporętu szlak przybliża się do Jeziora Zegrzyńskiego, jednego z najbardziej popularnych rejonów turystyczno-wypoczynkowych województwa. Dobra komunikacja kolejowa i autobusowa do poszczególnych punktów etapowych.

1.1 0,0 km Warszawa-Rembertów, stacja PKP. Początek szlaku po północnej stronie dworca na ul. Cyrulików. Znaki czerwone prowadzą ulicą Antoniego Wieczorkiewicza, następnie w lewo ulicą Ignacego Paderewskiego cały czas prosto aż do skraju lasu, wzdłuż którego w prawo - **3 km rozwidlenie na skraju lasu.** Lewą drogą przez młode bory sosnowe za znakami - **5,2 km przejazd kolejowy** na drodze z Ząbek do Zielonki. Tutaj na drugą stronę torów i ulicami Zielonki szlakiem czerwonym.

1.1 6,9 km Zielonka, stacja PKP

Zielonka należy do najmłodszych miast stołecznego województwa warszawskiego, prawa miejskie uzyskała przed 20 laty. W mieście kilkanaście pomników przyrody, m.in. stare dęby szypułkowe przy ul. Sienkiewicza. Na cmentarzu mogiła Leopolda Janikowskiego (1855-1945), etnografa i podróżnika, który w latach 1882-85 brał udział w jednej z pierwszych wypraw eksploracyjnych w Kamerunie, kierowanej przez S. Rogozińskiego. Restauracja, kawiarnia, poczta, ośrodek zdrowia, MO.

Od przejazdu kolejowego przy stacji ulicą ku północy, potem w prawo. Niebawem znaki nakazują skręcić w lewo - **8,0 km skraj lasu**, początek malowniczego odcinka leśnego, prowadzącego pośród pełnych uroku młodych borów sosnowych, urozmaiconym krajobrazem. Uwagę zwraca spore jezioro, powstałe w zagłębieniu po wyeksploatowanym torfie. Najładniej tutaj wiosną, gdy odżywają i rozkwitają rośliny wodne i torfowiskowe, zaczynają gody żaby, a brzozy okalające torfowisko nabierają soczystej, delikatnej zieleni. Szlak okrąża ścieżkami jezioro i przez nieco błotnisty teren kieruje się ku wyniosłym wydmom, przez które doprowadza do skraju lasu i łąk obok zagród Jaworówki, a następnie do ruchliwego gościńca Rembertów-Nieporęt. Gościńcem w prawo kilka minut.

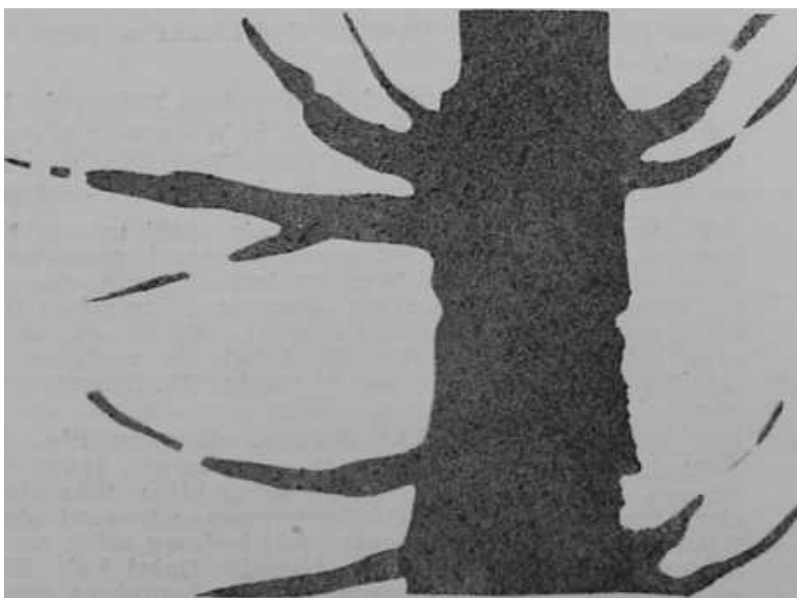
15,2 km skrzyżowanie dróg o dużym znaczeniu komunikacyjnym, w lewo droga E-12 do Warszawy przez Marki, w prawo do Białegostoku przez Wyszków, prosto droga do Nieporętu i Nowego Dworu Mazowieckiego.

Po lewej osiedle **Struga** (obecnie część miasta Marki), biorąca swoją nazwę od przepływającej przez miejscowość rzeczki Czarna. Według legend, przy skrzyżowaniu dróg, nad rzeczką, stała karczma, która miała specjalną właściwość - jej mury odpowiadały osiem razy odbitym echem na życzliwe pozdrowienie wędrowców. W osiedlu restauracja - w kierunku Warszawy 10 min. pieszo.

1.3. **15,3 km przystanek PKS Struga**, skrzyżowanie.

Obok przepływa rzeczka Czarna, zwana także Czarną Strugą. Źródła znajdują się w pobliżu Stanisławowa, skąd rzeczka płynie ku północnemu-zachodowi obok wsi Krubki, w której rozpoczął swój bojowy szlak w 1939 r. major Henryk Dobrzański „Hubal”. Dalej koło Wołomina dopływa do wsi Struga i przez kompleks uroczyska Czarna Struga w Lasach Drewnickich - do wsi Aleksandrów, tu łączy się z Kanałem Żerańskim, którego odcinek wykorzystuje częściowo dawne koryto rzeczki. Czarna jest częściowo uregulowana, miejscami płynie naturalnym, krętym korytem.

W pobliżu przystanku PKS piękny pomnik przyrody dąb szypułkowy w obwodzie 404 cm mierzony w pierśnicy, t.j. na wysokości 130 cm. Wiek drzewa ok. 250 lat. Po drugiej stronie drogi wygodny parking samochodowy - zorganizowany przez Warszawski Zespół Leśny - łąka przeznaczona na obozowisko namiotowe, wiaty przeciwdeszczowe, WC, leśniczówka. Na terenie leśniczówki studnia. Obok budynków dwa dęby szypułkowe, z których cięższy mierzy 408 cm w pierśnicy. Szlak znakowany prowadzi skosem przez polanę z parkingiem do bocznego gościńca i następnego efektownego pomnika przyrody - ogrodzonej sosny pospolitej w wieku ok. 150 lat, o obwodzie 230 cm. Za znakami gościńcem w lewo.

16,3 km skrzyżowanie. Po prawej przystanek MZK Struga; sezonowa linia autobusowa Warszawa pl. Defilad-Białobrzegi.

Za znakami czerwonymi traktem ku zachodowi a następnie w lewo, wąską dróżką nad rzeczkę Strugę. Szlak zawraca tutaj ponownie do traktu, wzdłuż którego dochodzimy do osiedla Czarna Struga.

18,8 km węzeł szlaków w Czarnej Strudze.

Szlak łącznikowy: do przystanku PKS Czarna Struga, znaki zielone, 0,9 km. Za rzeczką po prawej na terenie leśnictwa Czarna Struga, obok zabudowań, rośnie wyróżniający się dąb szypulkowy o obwodzie 465 cm. Znacznie grubszy dąb zwany Dębem Gajosa rośnie przy ul. Piaskowej 5, ma on 510 cm obwodu.

1.4 Znaki czerwone prowadzą do węzła szlaków w Czarnej Strudze w głąb najładniejszej części Lasów Drewnickich. Rosną tu drzewostany sosnowe i mieszane na wydmach i torfowiskach. Zrazu szlak znakowany prowadzi krętymi dróżkami i drogami leśnymi a następnie wygodną przecinką ku północnemu-zachodowi - **21,8 km poprzeczny trakt jezdny**. Nadal prosto drogą przez las do przysiółka Wólczyńskie - **23,6 km gościniec Nieporęt-Rembertów**. Za znakami w lewo wzdłuż gościńca - **24,6 km przystanek PKS Dąbkowizna**. W prawo skrajem lasu boczną drogą w pobliżu zagród wioski.

25,4 km węzeł szlaków w Dąbkowiznie.

Szlak łącznikowy: do przystanku PKP Dąbkowizna, znaki czarne, 0,6 km. Cały czas lasem do przystanku otoczonego borami sosnowymi.

1.5 Znaki czerwone prowadzą drogą leśną ku zachodowi. Z jej lewej strony dolinka z lasem olszowym, rozcięta przekopem kanału odwadniającego. Później szlak skręca w lewo, przekracza gościniec (uważać na znaki!) i wzdłuż kanału z malowniczymi rozlewiskami prowadzi na zachód do wioski Małoleka. Stąd ścieżkami wśród pól i łąk w stronę widocznych zabudowań wsi Nieporęt.

28,7 km Kanał Zerański w Nieporęcie, węzeł szlaków na zachodnim brzegu. Pierwszy kanał w tym rejonie, zwany Kanałem Królewskim, został zbudowany z inicjatywy króla

Stanisława Augusta Poniatowskiego w 2 poł. XVIII w. Równocześnie powstały w Polsce dwa inne kanały. Jeden z nich to Kanał Bydgoski, łączący Brdą z Notecią, drugi to Kanał Ogińskiego, łączący Bug z Prypecią.

Projekty dużego kanału żeglownego łączącego Wisłę z Narwią i Bugiem powstały tuż po zakończeniu I wojny światowej. W Polsce Ludowej plany zostały ostatecznie zrealizowane; powstała droga wodna o długości 17,3 km, dostępna dla statków pasażerskich i transportów barek ze żwirem dla warszawskiego budownictwa, wydobywanym z koryta Narwi powyżej Pułtusza, w rejonie Różana. Różnica poziomów pomiędzy wodami Wisły i Jeziora Zegrzyńskiego wynosi ok. 3 m i wyrównywana jest śluzą na Żeraniu. Budowa kanału ukończona została w 1963 r.

Szlak łącznikowy: do przystanku PKP Nieporęt, znaki żółte 1,5 km. Szlak prowadzi cały czas brzegiem kanału. Znaki czerwone i żółte wiodą do centrum wsi.

28,9 km Nieporęt, placyk obok kościoła, restauracji i przystanku PKS. Obecnie wieś znana głównie z ośrodków wypoczynkowych położonych nad brzegami jeziora Zegrzyńskiego. Tymczasem osada ma stare tradycje. Zygmunt II wzniósł tu dwór myśliwski, a Jan Kazimierz bardzo często przyjeżdżał na łowy w lasy Puszczy Nieporęckiej. W 1652 r. schronił się tutaj wraz z całym dworem przed zarazą morową, grasującą w Warszawie. Miejskowy kościół został wzniesiony z fundacji Jana Kazimierza na planie krzyża greckiego w poł. XVII w. Wielokrotnie niszczone, m.in. przez Szwedów w XVII w. i w czasie II wojny światowej, obecnie jest odbudowany. Zwraca uwagę portal z herbem Wazów. Obok wolno stojąca dzwonnica z II poł. XVIII w. Na cmentarzu mogiła 8 warszawskich powstańców rozstrzelanych w 1944 r. przez hitlerowców.

Jezioro Zegrzyńskie rozciąga się na północ od wsi. Powstało ono w 1963 r. w wyniku przegrodzenia koryta Narwi koło wsi Dębe. Powierzchnia sztucznego zalewu wynosi 3300 ha, długość blisko 40 km, a pojemność 91,5 mln m³ wody. Głębokość jeziora przy spiętrzeniu wód u zapory wynosi 5,7 m, a minimalna głębokość

tranzytowa 2 m. Budowa zapory i powstanie jeziora ma duże znaczenie gospodarcze; poważnie zostało zmniejszone niebezpieczeństwo powodziowe w dolinach dolnej Narwi i Bugu, powstała hydroelektrownia w Dębem, zasilająca w energię elektryczną rejon warszawski, trwa budowa wodociągu północnego dostarczającego wodę dla Stolicy, powstał wygodny szlak transportowy. Olbrzymie znaczenie ma powstanie jeziora także dla turystyki i sportu. Nad brzegami jeziora zlokalizowano liczne ośrodki wypoczynkowe (z Nieporętu dojazd autobusem PKS do Nieporętu-Pilawy, Białobrzegów, Ryni). W pogodne dni lata gromadzi się tutaj tysiące warszawiaków, na jeziorze odbywają się zawody sportowe, żeglarskie, bojerowe i inne, z mistrzostwami świata włącznie.

29,0 km — rozstaje szlaków obok cmentarza w Nieporęcie.

W lewo szlak, do przystanku PKP Warszawa-Chomiczówka, znaki żółte (10,8 km). Szlak prowadzi lasami nieporęckimi i legionowskimi przez Węgierskie Kąty i Józefów.

1.6 Znaki czerwone wiodą przez Lasy Nieporęckie, na ogół młodymi drzewostanami sosnowymi - **33,5 km Wieliszew**, - droga państwowa nr 11, wzdłuż której w lewo - **34,0 km Wieliszew stacja PKP**. W pobliżu wytwórnia silikatów, wykorzystująca piasek z okolicznych wydmy. Na północ od stacji wieś Wieliszew, odległa o 3km, położona nad dużym starorzeczem Narwi. Miejsce odkryć archeologicznych śladów osady z okresu 8-4 tys. lat p.n.e. We wsi duże Państwowe Gospodarstwo Ogrodnicze, udostępnione do zwiedzania. Z Wieliszewa pociągiem elektrycznym PKP można podjechać do Zegrza (plaża, kąpielisko, restauracje, noclegi) lub autobusem PKS do Zegrzynka (plaża na wyspie, restauracja, noclegi, rezerwat przyrody, pomniki przyrody) i do Serocka (plaża, kąpielisko, restauracja, zabytkowy kościół gotycki, grodzisko). Obie miejscowości położone nad Jeziorem Zegrzyńskim.

1.7 Szlak czerwony prowadzi zrazu wygodną aleją pośród sosen, później drogą polną obok zabudowań - **35,8 km wieś Łajski**. Szlak wiedzie przez wieś, potem ją opuszcza i polną drogą kieruje się do lasów legionowskich.

W lesie znakowana trasa bardzo kręta, należy uważać na znaki, przechodzące z dróżki na drózkę. Odcinki bardzo malownicze: małe wydmy, torfowiska, karłowate sosny i wysokie jałowce, alejki brzoź.

1.8 **46.4 km Chotomów, przystanek PKP**. We wsi neogotycki kościół z 1807 r. zbudowany wg projektu arch. Franciszka Lanci, przebudowany w XX w. Obok

dzwonnica i drewniany krzyż z pocz. XIX w. W pobliżu pomnik poświęcony pamięci żołnierzy Wojska Polskiego z 1939 r., żołnierzy AK i bojowników ruchu oporu, zamordowanych przez hitlerowców.

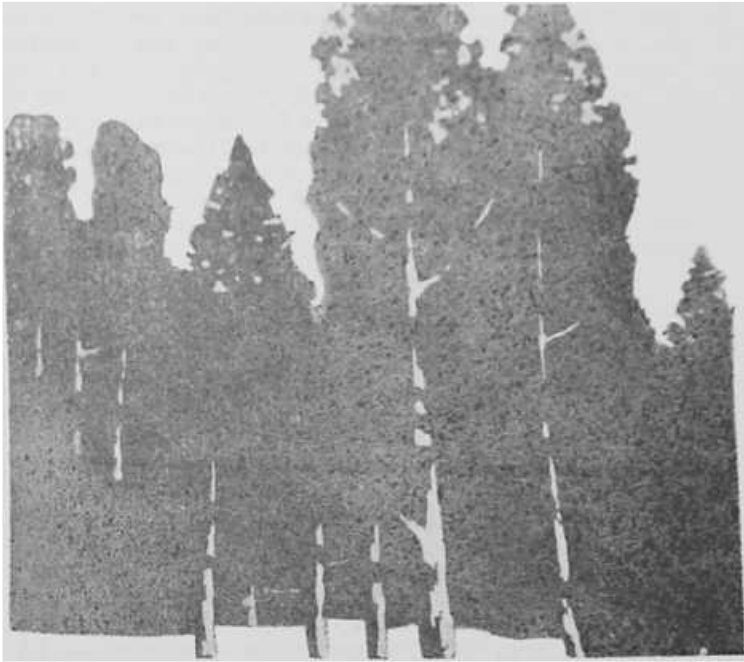
Warszawska Obwodnica Turystyczna (znaki czerwone) prowadzi przez wieś - **47,6 km skraj Lasów Chotomowskich**. W głąb lasu lewą z dwóch dróg. Kilka minut później w lewo węższą dróżką do szerokiej przecznicy, którą na prawo do skrzyżowania. Teraz w lewo falistym terenem wydmywym przecinką i ścieżką do szerokiego traktu - **49,7 km skrzyżowanie w uroczysku Bagno**. W prawo ku północnemu-zachodowi duktem leśnym - **52,4 km skraj lasu**, dalsza trasa pośród młodników i pól wzdłuż pasma piaszczystych wydmy, porośniętych sośniną - **54,1 km poprzeczny trakt**, którym w lewo tylko chwilę, po czym w prawo (uwaga na znaki) wąskimi dróżkami przez las. Miejscami bezdroże, ślady okopów z lat ostatniej wojny światowej.

55,7 km węzeł szlaków w pobliżu Suchocina.

Szlak łącznikowy: do przystanku PKP Janówek, znaki czarne 1,2 km.

1.9. Znaki czerwone wiodą lasem śladem drózek - **56,7 km skrzyżowanie z drogą państwową nr 20**. Na jej drugą stronę i do budynków przepompowni, od której wzdłuż wału ochronnego nad Wisłą aż do kępy lasu liściastego po lewej. Tutaj szlak skręca w lewo i wiedzie lasem a następnie szpalerami wierzbowymi na Kępie Nowodworskiej wzdłuż rzeki, nad którą miejsca na odpoczynek. Pod koniec ponownie wałem ochronnym.

62,6 km węzeł szlaków przy moście na Wiśle w Nowym Dworze Mazowieckim.

Szlak łącznikowy: do stacji PKP Modlin, znaki zielone, 2,2 km.

Na północy widoczne ujście Narwi do Wisły i zabudowania Modlina na wysokim brzegu. W 1961 r. Modlin został przyłączony do Nowego Dworu Mazowieckiego.

Nowy Dwór Mazowiecki, położony w widłach Wisły i Narwi, liczy ok. 20 tys. mieszkańców. To malowniczo położone miasto jest ośrodkiem rozwijającego się przemysłu chemicznego i materiałów budowlanych. Osada istniała już tutaj we wczesnym średniowieczu. Od 1374 r. prawa miejskie, które potem utraciono, odzyskał Nowy Dwór Mazowiecki w 1782 r. Z uwagi na swoje położenie ważny ongiś ośrodek handlu, głównie zbożem i solą oraz ważny port rzeczny.

Nad Narwią Przy jej ujściu do Wisły dawny spichlerz z I poł. XIX w., tak zbudowany, iż barki ze zbożem mogły wpływać wprost do jego wnętrza. W centrum miasta o zajmującym rozplanowaniu klasycystycznym kościół z 1792 r. z barokowym wyposażeniem oraz ewangelicki kościół z I poł. XIX w. i XIX-wieczne domy mieszkalne. Na cmentarzu mogiły żołnierzy polskich z 1939 r. i ofiar terroru hitlerowskiego. W Modlinie twierdza zabytek I klasy, przykład architektury Wojennej z XIX w. Nazwa pochodzi jakby od istniejącego tu w czasie pogańskich miejsca kultu. Ważny punkt obronny w czasie wojen szwedzkich. Z rozkazu Napoleo na w 1807-12 postawiono tu twierdzą. Po klęsce kampanii napoleońskiej w 1812 r. w rękach Polaków pozostało zaledwie kilka miejscowości m.in. Modlin, który w 1813 r. prawie rok bronił się przed atakami wojsk carskich. W czasie powstania listopadowego w 1830 r twierdzą zdobyli powstańcy, którzy skapitulowali jesienią 1831 r. przed korpusem gen. Paskiewicza. Modlin przemianowano wtedy na Nowogeorgiewsk. Około 1870 r. na polecenie władz carskich rozbudowano twierdzą; większość zachowanych dziś budowli pochodzi z tego okresu. We wrześniu 1939 r. Modlin bronił się przez 15 dni mimo braku sił i środków. Obronę prowadzono pod dowództwem gen. W. Thommee na obszarze - 85 km². Honorowe warunki kapitulacji nie zostały dotrzymane przez hitlerowców.

INFORMACJE PRAKTYCZNE

Komunikacja z Warszawą

Chotomów

PKP, Warszawa Gdańska w kierunku Nasielska. Kursy co około 80 min.

Dąbkowizna

PKP, Warszawa Gdańska w kierunku Zegrza, Nasielska do Legionowa - przesiadka w kierunku Tłuszcza. Kursy co około 20 min.

PKS, Warszawa Wileńska w kierunku Białobrzegów. Pięć kursów dziennie.

Janówek

PKP, Warszawa Gdańska w kierunku Nasielska. Kursy co około 80 min.

Łajski

PKS, Warszawa Zachodnia w kierunku Dębego, Ciechanowa. Kursy co około 120 min.

Modlin

PKP, Warszawa Gdańska w kierunku Nasielska. Kursy co około 80 min.

PKS, Warszawa Marymont w kierunku Zakroczymia. Kursy co około 90 min.

Nowy Dwór Maz.

PKP, Warszawa Gdańska w kierunku Nasielska. Kursy co około 80 min.

PKS, Warszawa Marymont w kierunku Nowego Dworu Maz., Zakroczymia. Kursy co około 30 min.

Nieporęt

PKP, Warszawa Gdańska w kierunku Zegrza, Nasielska. Kursy bezpośrednie oraz z przesiadką w Legionowie w kierunku Tłuszcza. Kursy co około 200 min.

PKS, Warszawa Zachodnia w kierunku Białobrzegów, Ryni, Załubic. Kursy co około 75 min.

Serock

PKS, Warszawa Zachodnia w kierunku Popowa.

PKS, Warszawa Zachodnia w kierunku Pułtuska, (Przasnysza). Kursy co około 60 min.

Struga

PKS, Warszawa Wileńska w kierunku Sierakowa, Radzymina, Kuligowa, Roszczepu. Kursy co około 30 min.

MZK, zielona linia „Białobrzegi”.

Struga Czarna

PKS, Warszawa Wileńska. Kursy co około 120 min.

Suchocin

PKS, Warszawa Zachodnia w kierunku Płońsk. Kursy co około 120 min.

Warszawa Rembertów (stacja PKP)

PKP, Warszawa Zachodnia w kierunku Mińska Mazowieckiego, Mrozów, Siedlec, Tłuszcz. Kursy co około 30 min. MZK, 143, 153

Wieliszew

PKP, Warszawa Gdańska w kierunku Zegrza, Nasielska. Kursy bezpośrednie i z przesiadką w Legionowie w kierunku Tłuszcz, Zegrza. Kursy co około 80 min.

PKS, Warszawa Zachodnia w kierunku Serocka, Popowa. Kursy co około 90 min.

Zegrze

PKP, Warszawa Gdańska. Kursy co około 100 min.

PKS, Warszawa Zachodnia w kierunku Serocka, Popowa. Kursy co około 90 min.

Zegrzynek

PKS, Warszawa Zachodnia w kierunku Serocka, Popowa. Kursy co około 90 min.

Zielonka

PKP, Warszawa Wileńska w kierunku Wołomina, Tłuszcz. Kursy co około 45 min.

Punkty gastronomiczne

Nowy Dwór Mazowiecki

Restauracja „Smakosz”, ul. Kościuszki 1, tel. 75-24-41, kat. III

Restauracja „Mazowsze”, ul. Warszawska 15, tel. 75-21-53, kat. II

Kawiarnia „Mazowsze”, ul. Warszawska 15, tel. 75-28-71, kat. II

Kawiarnia „Relax”, Pl. Solny 33, tel. 75-33-33, kat. II

Kawiarnia „Jubilatka”, ul. Warszawska 27 tel. 75-26-54, kat. II

Bar mleczny „Mazowiecki”, ul. Zakroczymska 23, kat. IV 18

Bar „Mazowsze”, ul. Warszawska 15, kat. II

Bufet PKP stacja Nowy Dwór Mazowiecki, kat. V

Bufet PKP stacja Modlin, kat. V

Smażalnia ryb, kat. V

Rożen, ul. Zakroczymska 14, kat. V

Nieporęt

Restauracja „Zagłobianka”, tel. 74-63-24, kat. III

Bar „Magda”, kat. III

Serock

Restauracja „Kormoran”, ul. 1 Maja 2, tel. 74-75-20, kat. III

Bar kawowy „Zacisze”, tel. 74-22-31 wewn. 142, kat. IV

Struga

Restauracja „Struga”, tel. 19-32-35, wewn. 420, kat. II Bar „Zajazd”, kat. IV

Zegrzynek

Bar w Domu Wypoczynkowym PTTK tel. 74-22-31

Zielonka

Restauracja „Podstołeczna”, ul. Kolejowa 24/26, tel. 10-40-25-9 wewn. 287, kat. II

Kawiarnia „Błękitna”, ul. Słowackiego, tel. 10-40-25, kat. III

Bar uniwersalny „Zagłoba”, ul. Jagiellońska 2, tel. 10-40-25 wewn. 8, kat. III

Obiekty usługowe:

poczty, apteki, ośrodki zdrowia, placówki MO

Chotomów

Urząd Poczt.-Telekom. tel. 74-62-20 - rozmównica

Wiejski Ośrodek Zdrowia ul. Partyzantów tel. 74-62-05

Nieporęt

Urząd Poczt.-Telekom., tel. 74-63-29

Punkt apteczny nr 307, pl. Wolności 7, tel.

Ośrodek Zdrowia, tel. 74-63-97

MO, tel. 74-61-97

Nowy Dwór Mazowiecki

UPT 1 ul. Modlińska 2 tel. 75-21-82 - rozmównica

UPT 3 tel. 75-27-58 UPT 4 tel. 75-21-84

UPT 5 Modlin tel. 75-26-68 - rozmównica

Urząd Telekomunikacyjny Warszawa X Oddział Zamiejscowy,
ul. Modlińska 2
Apteka nr 200, ul. Bohaterów Modlina 30, tel. 75-24-08
Apteka nr 47, ul. Kościuszki 3, tel. 75-25-42
Apteka nr 183, ul. Paderewskiego 3, tel. 75-25-15
Pogotowie Ratunkowe, ul. Sienkiewicza 2, tel. 75-25-39
Przychodnia Specjalistyczna, ul. Paderewskiego, tel. 75-20-37
Szpital, ul. Sienkiewicza 2, tel. 75-22-51 centr.
Komenda Miejska MO, ul. Słowackiego, tel. 75-22-01 centr.

Serock

UPT, tel. 74-22-31, wew. 44
Apteka nr 96, ul. Radzywińska 15, tel. 74-22-31 wew. 35
Przychodnia Rejonowa, tel. 74-22-31 wew. 5
MO, tel. 74-22-31 wew. 7

Zielonka

UPT, ul. Kolejowa 14, tel. 10-40-25 wew. 20
Apteka nr 159, ul. Lipowa 12, tel. 10-40-25 wew. 18
MO, ul. Piastowska 15, tel. 10-40-25 wew. 7

Noclegi

Bagno

Pole biwakowe

Białobrzegi

Dom Wycieczkowy WOW „Wisła”, tel. 74-65-15

Modlin

Dom Wycieczkowy WOW „Wisła”, ul. Gen. Thommee 4, tel. 75-24-12

Nieporęt

Ośrodek WOW „Wisła”, tel. 74-65-16

Nowy Dwór Mazowiecki

Recepcja kwater prywatnych WPT „Syrena” ul. Sportowa 6, tel. 75-36-79

Struga

Prywatny Zajazd. Pole biwakowe

Zegrze

Ośrodek WOW „Wisła”, tel. 74-61-21

Zegrzynek

Dom Wycieczkowy PTTK, tel. 74-73-02 wew. 2

Parkingi śródleśne Warszawskiego Zespołu Leśnego

Bagno, Struga.

Informacja turystyczna

Białobrzegi

Dom Wycieczkowy WOW „Wisła”, tel. 74-65-15

Nieporęt

Ośrodek Wypoczynkowy WOW „Wisła”, tel. 74-65-16

Nowy Dwór Mazowiecki

Dział Obsługi Turystycznej WPT „Syrena” ul. Sportowa 6, tel. 75-36-79 tx 814747

Modlin

Dom Wycieczkowy WOW „Wisła”, ul. Gen. Thommee 4, tel. 75-24-12

Zegrze

Ośrodek WOW „Wisła”, tel. 74-61-21

Zegrzynek

Dom Wycieczkowy PTTK, tel. 74-73-02 wew. 2

2. PRZEZ PUSZCZĘ KAMPINOSKĄ (38,4 km)

Drugi odcinek Warszawskiej Obwodnicy Turystycznej prowadzi zachodnią częścią stołecznego województwa warszawskiego na zachodnim brzegu Wisły, zrazu przez żyzne tereny rolnicze na młach nadwiślańskich, a później przez wydumowobagienny teren Puszczy Kampinoskiej, objęty ochroną w Kampinoskim Parku Narodowym. Trasa prowadząca przez Kampinoski Park Narodowy wykorzystuje istniejącą tutaj bogatą sieć znaków znakowanych.

2.1. Za znakami zielonymi na drugi brzeg Wisły - **63,4 km Kazuń Nowy, przystanek PKS**. Na południe od przystanku, za wałem ochronnym starodrzew złożony z potężnych egzemplarzy topoli, zwanych Cesarskimi Topolami lub Napoleońskimi Topolami. Projektowany rezerwat przyrody. Znaki zielone wiodą boczną drogą a później skręcają pod kątem prostym w lewo, doprowadzając w pobliże Jeziora Dolnego - starorzecza Wisły. Szlak okrąży jezioro i kieruje się na południe - **67,0 km Kazuń Polski**, wieś założona w XIII w., pierwotnie własność klasztoru w Czerwińsku, potem własność królewska. Na gruntach Kazunia założono pierwszą wieś na prawie holenderskim w rejonie warszawskim; w 1773 r. sprowadzono tutaj kolonistów niemieckich. Koloniści holenderscy, sprowadzani do Polski od XVIII w., a później także koloniści niemieccy, osiedlani byli na terenach nadrzecznych, nawiedzanych przez powódzie, wymagających specjalnych umiejętności gospodarowania.

67,9 km Majdany, przystanek PKS. Znaki zielone wiodą na południe skrajem lasu, pośród sośnin i pól - **69,2 km Czeczotki**, wieś założona w XV w. 18.IX.1939 r. obok wsi miała miejsce szarża 7 pułku Strzelców Konnych Wielkopolskich. We wsi szlak zielony skręca w prawo i prowadzi asfaltem wśród żyznych terenów rolniczych.

2.2 71,4 km Cybulice Duże, przystanek PKS. Wieś założona na pocz. XV w. Obecnie jeden z ważnych punktów wejściowych do Kampinoskiego Parku Narodowego. Za znakami niebieskimi przez wieś na południowy zachód, później u podnóża wydmy zwanych Helenowskimi Górami, skrajem malowniczych bagien uroczyska Jakubowszczyzna.

73,6 km uroczysko Jakubowszczyzna, rozstaj szlaków.

Znaki zielone do Tułowic przez Piaski Królewskie - 28 km.

Kampinoski Park Narodowy został założony w 1959 r. na obszarze Puszczy Kampinoskiej. Powierzchnia Parku wynosi 33 664 ha, z czego ok. 24 000 ha lasów i łąk objętych ochroną rezerwatową (powierzchnia ta powiększa się z roku na rok w związku z wykupem wsi i terenów rolnych położonych w Parku), z czego ok. 15% objęte ścisłą ochroną rezerwatową w 20 rezerwach ścisłych.

Na terenie Parku obowiązują szczególne zasady ochrony przyrody. Przejście dozwolone wyłącznie szlakami znakowanymi, nie wolno uszkadzać gleby, zrywać i niszczyć roślinności, hałasować i zaśmiecać terenu tego najcenniejszego obiektu przyrodniczego województwa stołecznego.

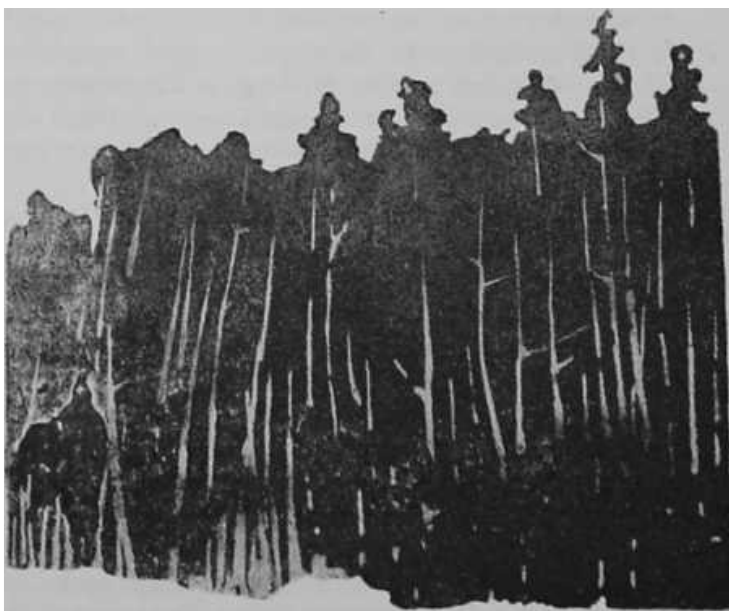
Największą osobliwością Kampinoskiego Parku Narodowego jest jeden z największych i najlepiej zachowanych kompleksów klasycznych form wydm śródlądowych w Europie. Z wydmami graniczą bagna, drugi zasadniczy element puszczańskiego krajobrazu. Krajobrazowo najpiękniejszy jest kontrast wydm i bagien, podkreślony przez szatę roślinną. Na wydmach panuje bór sosnowy, z domieszką dębu, brzozy, osiki. Na bagnach rośnie ols, tj. las olszowo-brzozowy, niekiedy z domieszką jesionu. Pośród bagien wznoszą się piaszczyste wysepki, tzw. grądów, z lasami mieszanymi. Większość bagien osuszono i zamieniono na łąki.

W Kampinoskim Parku Narodowym występuje wiele rzadkich i cennych gatunków roślin np. modrzewica (chamedafne) północna, wisienka kwaśna, brzoza czarna, paproć narocznica górska. Wiele egzemplarzy drzew osiąga wyjątkowe rozmiary i chronione są jako pomniki przyrody. Obok żadnego z milionowych miast Europy nie można spotkać tylu gatunków dziko żyjącej zwierzyny, objętej ochroną. Herbowym zwierzęciem Kampinoskiego Parku Narodowego jest łoś, restytuowany tutaj w 1951 r., zamieszkujący puszcę w liczbie ok. 60 sztuk. Królewskimi ozdobami Kampinoskiego Parku Narodowego są ptaki - żuraw, czarny bocian, czapla siwa, sowa błotna, krótkoszpón, gadożer, kania czarna i ruda, sokół wędrowny. Z pospolitszych gatunków fauny należy wymienić ssaki - sarnę, dziką, borsuka, lisa, jenota, ptaki błotne i śpiewające, płazy - zaskrońce, żmije, gniewosze, padalce, rzadką ropuchę paskówkę.

Po lasach puszczańskich rozsiane są mogiły i cmentarze powstańcze i żołnierskie. Sąsiadująca z Warszawą puszcza była świadkiem wielu wydarzeń historycznych. Tutaj mieli swoje ostoje powstańcy w 1863 r. i 1943-44 r., we wrześniu 1939 r. przez puszcę przedzierały się oddziały polskie, spieszące po bitwie nad Bzurą z rejonu Kutna na pomoc oblężonej Warszawie.

W czasie okupacji hitlerowskiej na terenie puszczy zginęło w egzekucjach wielu patriotów, spoczywających m.in. na cmentarzu- mauzoleum w pobliżu wsi Palmiry.

Kampinoski Park Narodowy przydatny jest dla wycieczek pieszych o określonym profilu krajoznawczym, zwłaszcza przyrodniczym. Wycieczkom sprzyja bogata sieć szlaków znakowanych o łącznej długości ok 340 km.

Warszawska Obwodnica Turystyczna prowadzi *szlakiem niebieskim* na południe borami sosnowymi, pośród wydów i torfowisk - **75,6 km Posada Dąbrówka**, śródleśna polana z budynkiem strażniczówki Kampinoskiego Parku Narodowego, obok której dozwolone rozstawianie namiotów. Dalsza trasa wiedzie krętymi drózkami i drogami (uwaga na znaki) przewijającymi się wśród wydów. Miejscami malownicze partie starodrzewu.

78,2 km budynek dawnej szkoły w Starej Dąbrowie, położony wśród lasu. Na południe od niej przystanek PKS Stara Dąbrowa. Szlak niebieski wprowadza w skomplikowany morfologicznie kompleks wydmy Gór koło Bieli.

79,7 km widok na turzycową łąkę Biela w rezerwacie ścisłym „Wilków”, 430 ha. Rezerwat chroni najwyższe wydmy w Kampinoskim Parku Narodowym, porośnięte w większej części starodrzewem sosny masztowej oraz niewielkie torfowiska w zagłębieniach międzywydmowych - **80,0 km rozstaj szlaków w rezerwacie ścisłym Wilków**. *Znaki żółte w prawo do Leoncina (PKS) — 7 km.*

Za znakami niebieskimi i żółtymi przez rezerwat ścisły.

80,3 km rozstaj szlaków obok zagród Starej Dąbrowy, w pobliżu przystanek PKS. *W prawo znaki niebieskie do Siadowa — 18,6 km.*

Dalsza wędrówka za *znakami żółtymi* u podnóża wydmy ku wschodowi. Obok kapliczka w prawo przez tereny osuszonego w większej części pasa bagien - **82,8 km pole namiotowe w Nowej Dąbrowie** nad kanałem Łasica, głównym ciekim wodnym Puszczy Kampinoskiej. Schron przeciwdeszczowy. Za znakami żółtymi na drugi brzeg kanału w głąb lasów uroczyska Nowe Budy, w większości porośniętego lasami liściastymi na bagnach, drzewostany iglaste tylko na wyniesieniach tzw. grądów. Po południowej stronie szlaku rezerwat ścisły „Żurawiowe”, 199 ha. Duża ostoja rzadkich gatunków zwierzyny - **84,1 km skręt szlaku** w lewo. Skrajem lasu na południe potem lasem - **85,6 km skrzyżowanie szlaków** za wydumą zwaną Babską Górą. Schron przeciwdeszczowy. *W lewo znaki zielone do Roztoki (PKS) — 3,8 km. W prawo znaki zielone do Żelazowej Woli (PKS) — 27,2 km.*

Żółtym szlakiem na południowy-wschód przez bory sosnowe - **87,5 km skrzyżowanie szlaków Łubiec, Karczma**. W miejscu tym w XIX w. stała karczma.

W prawo znaki czerwone do pola namiotowego na Posadzie Łubiec - 0,5 km i dalej do Brochowa - 31,5 km. W lewo znaki czerwone do Roztoki (PKS) — 2,6 km.

Szlak żółty prowadzi na południe do wsi Łubiec (1 km po lewej czynne w czasie wakacji schronisko PTSM) i dalej wśród pól, skrajem lasu i lasem. Później po lewej ogrodzenie bazy cyrkowej ZPR w Julinku, zimowiska wszystkich cyrków polskich.

90,4 km uroczysko Julinek, skrzyżowanie szlaków. *W prawo znaki niebieskie wiodą do Kampinosu (PKS) - 12,8 km. W lewo znaki niebieskie do uroczyska Tomczyn - 1,3 km.*

Znaki żółte wiodą na południe lasem.

91,8 km Leszno, wieś gminna o charakterze miasteczka. Osada istniała w tym miejscu już co najmniej tysiąc lat p.n.e. Dwór z I poł. XIX w. otoczony parkiem z XIX w., w którym najętsze drzewo województwa - topola biała o obwodzie 10 m w pierśnicy. Neogotycki kościół z końca XIX w. Cukrownia „Michałów”, założona w 1849 r. największy tego typu obiekt w województwie. Duże Państwowe Gospodarstwo Rolne. Na cmentarzu mogiły żołnierzy polskich z 1939 r. Restauracja, ośrodek zdrowia, poczta, apteka, MO. Przystanek PKS.

2.3. Z **Leszna** ul. Warszawską za *znakami żółtymi*. Za cmentarzem szlak skręca w lewo do lasu - **93,4 km strażni-czówka Kampinoskiego Parku Narodowego „Tomczyn”** nad Jeziorem Tomczyn, ostoją ptactwa wodnego.

93,8 km węzeł szlaków w uroczysku Tomczyn. Dalej *za znakami niebieskimi i żółtymi*, później tylko *szlakiem niebieskim*. Malowniczy odcinek trasy. Szlak przerzuca się z dróżki na dróżkę.

97,0 km uroczysko Zielona Karczma, strażniczówka Kampinoskiego Parku Narodowego „Zaborówek” na polanie śródleśnej, pole namiotowe, schron przeciwdeszczowy.

Znaki niebieskie wiodą na południowy-wschód i wyprowadzają z lasu. Za domostwami wsi **Zaborówek** w lewo skrajem lasu uroczyska Klomby i przez ten las, pod koniec gościńcem na wschód.

100,8 km Zaborów, wieś gminna, wzmiankowana w 1239 r. Interesujący pałac w stylu eklektycznym i secesyjnym z 1903 r., otoczony parkiem z I poł. XIX w. (obecnie ośrodek Stowarzyszenia Dziennikarzy). Typowy dla mazowieckiej wsi murowany kościół w stylu klasycystycznym z 1791 r. Dawna kuźnia, plebania i kapliczka przydrożna z poł. XIX w. W 1939 r. lotnisko połowę 3 dywizjonu Brygady Pościgowej. W latach okupacji hitlerowskiej w szkole mieściła się placówka żandarmerii, w której zamęczono wielu patriotów. Na cmentarzu mogiły żołnierzy polskich z 1939 r. Schronisko młodzieżowe w szkole, czynne w sezonie letnim. Restauracja, ośrodek zdrowia, apteka. Przystanek PKS - *Znaki niebieskie do Zaborowa Leśnego* - 6,2 km.

INFORMACJE PRAKTYCZNE

Komunikacja z Warszawą

Cybulice Duże

PKS, Warszawa Marymont w kierunku Leszna p. Ordona. Jeden kurs w dni świąteczne.

PKS, Warszawa Marymont w kierunku Nowego Dworu Maz., Zakroczymia, Polesia, Nowin z przesiadką na przystanku Ordona w kierunku Leszna, Grodziska Maz. Kursy co około 90 min.

Kazuń Nowy

PKS, Warszawa Marymont w kierunku Zakroczymia, Nowego Dworu Maz. Kursy co około 30 min.

Leoncin

PKS, Warszawa Marymont w kierunku Polesia, Nowin. Kursy co około 60 min.

Leszno

PKS, Warszawa Wola

PKS, Warszawa Żytnia w kierunku Wyszogrodu.

Kursy co około 45 min.

Majdany

PKS, Warszawa Marymont w kierunku Polesia i Nowin. Kursy co około 60 min.

Tułowice

PKP, Warszawa Wschodnia w kierunku Sochaczewa, gdzie przesiadka na autobus

PKS w kierunku Wyszogrodu, Piasków Królewskich i Gorzewnicy, Famulek

Królewskich. Kursy co około 120 min.

Zaborów

PKS, Warszawa Wola w kierunku Leszna i Zaborowa. Kursy co około 45 min.

Kampinos

PKS, Warszawa Żytnia w kierunku Wyszogrodu. Kursy co około 120 min.

Punkty gastronomiczne

Kampinos

Restauracja „Pod Łosiem”, tel. 828 kier., 120-17, kat. III

Bar w domu Wycieczkowym PTTK, tel. 828 kier., 120-33

Leoncin

Restauracja „Sarenka”, kat. III

Leszno

Zajazd „Pod Lasem”, ul. Warszawska, tel. 98, kat. IV

Bar, ul. Sochaczewska 31, tel. 78, kat. III

Zaborów

Restauracja „Leśna”, tel. 76 Leszno, kat. II

Obiekty usługowe:

poczty, apteki, ośrodki zdrowia, placówki MO

Kampinos

UPT, tel. 121-00 - Sochaczew

Ośrodek Zdrowia, tel. 120-11 - Sochaczew

MO, tel. 120-07 – Sochaczew

Kazuń Polski

UPT, tel. 75-63-95 - rozmównica

Ośrodek Zdrowia, tel. 75-63-23

Leoncin

UPT, tel. 75-65-92 - rozmównica

Ośrodek Zdrowia, tel. 75-65-12

MO, tel. 17-56-57-7

Leszno

UPT, tel. 17 -rozmównica

Apteka, nr 14, ul. Błońska tel. 21

Przychodnia Rejonowa, ul. Błońska, tel. 9

MO, ul. Szkolna 10, tel. 7

Tułowice

UPT, tel. 118-09 - Sochaczew MO, tel. 118-07 - Sochaczew

Noclegi

Kampinos

Dom Wycieczkowy PTTK, tel. 828 kier., 120-33

Zajazd „Pod Łosiem”, tel. 828 kier., 120-17

Kazuń Polski

Schronisko PZW nad Jeziorem Dolnym.

Łubiec

Schronisko młodzieżowe, tel. Leszno - 34 czynne 15.VI- 15.VIII

Nowa Dąbrowa

Pole biwakowe

Posada Dąbrówka

Pole biwakowe

Stara Dąbrowa

Pole biwakowe

Tułowice

Osada Puszczańska PTTK, czynna IV-30.X

Zielona Karczma

Pole biwakowe

Informacja turystyczna

Tułowice

Osada Puszczańska PTTK, tel. 1-18-33

Kampinos

Dom Wycieczkowy PTTK, tel. 828 kier., 1-20-13

3. PRZEZ RÓWNIŃĘ BŁOŃSKĄ (16,0 km)

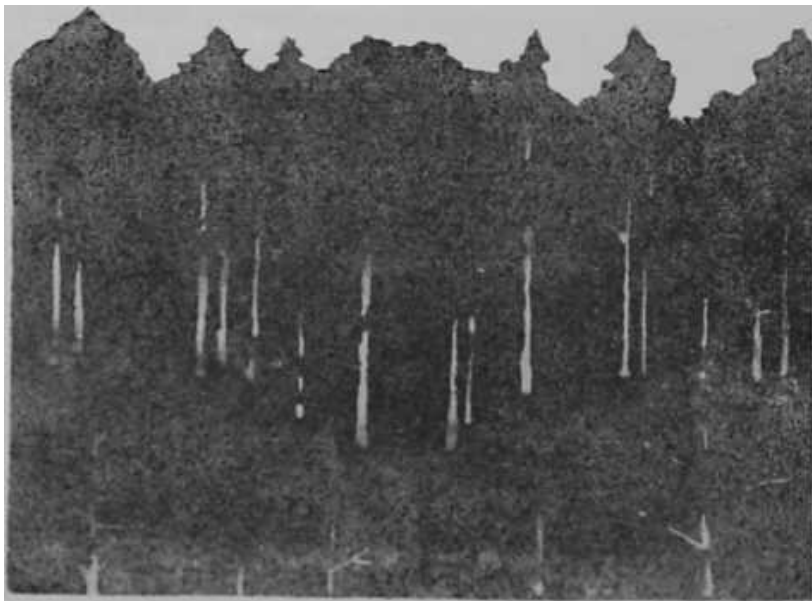
Szlak wiedzie równinnym, krajobrazem pośród żyznych ziem rolniczych, w dużej mierze uprawianych w państwowych gospodarstwach rolnych. Na trasie brak lasów. Urozmaiceniem terenu są płaskie dolinki rzek i rzeczek Utraty, Rokitnicy, Zimnej Wody. Zajmujące miejsca historyczne; na tym terenie istniało osadnictwo przed naszą erą m.in. duży tzw. Mazowiecki Ośrodek Hutniczy. Koło Błonia pięknie ukształtowane grodzisko wczesno- średniowieczne.

3.1 **Z Zaborowa** za znakami czerwonymi na południe asfaltem - **102,5 km Feliksów**. Na skrzyżowaniu prosto. Znaki rozstawione rzadko - **105,0 km Łażniew**. Obok gospodarstwa szlak skręca drogą na południowy zachód - 106,8 km Kopytów przy drodze E-8 i E-12. W pobliżu przystanek PKS. Na drugi brzeg rzeki Utraty.

Utrata jest dopływem Bzury o długości ok. 75 km. Źródła rzeki znajdują się w pobliżu krawędzi Wysoczyzny Rawskiej w rejonie Lasów Skulskich. Stąd płynie Utrata przez Lasy Młochowskie i skrajem Lasów Sękocińskich, gdzie zmienia kierunek na północy i obok Pęcic dopływa do Pruszkowa. Od tego miasta rzeka zanieczyszczona. Przez Kopytów i obok Błonia, gdzie zakręca ku zachodowi. Utrata płynie w stronę Żelazowej Woli i uchodzi do Bzury koło Chodakowa, dzielnicy Sochaczewa.

Od mostu w Kopytowie z biegiem rzeki można dojść bez znaków ok. 1 km do jednego z najlepiej zachowanych grodzisk wczesnośredniowiecznych nad rzeką. **Grodzisko**, zwane Łysą Górą lub Szwedzką Górą, położone jest na naturalnym wzniesieniu na lewobrzeżnej krawędzi doliny Utraty w odległości ok. 90 m od jej dzisiejszego koryta. Jest to grodzisko składające się z dwóch części, z których jedna ma kształt ściętego stożka. Otacza je fosa i wał. Badania archeologiczne datują grodzisko na XIII w., jednak na jego terenie odnaleziono ślady starszego osadnictwa z okresu od VIII w. p.n.e. do XII w. n.e. oraz ślady osadnictwa starożytnego. Należy przypuszczać, że grodzisko było siedzibą kasztelanii Rokitno z okresu średniowiecza.

Za *znakami czerwonymi* podążamy z Kopytowa na południe drogami i drózkami oraz śladem ścieżek wzdłuż uregulowanej rzeczki-Rekitnicy na drugą stronę linii kolejowej z Warszawy do Kutna.

3.2. **109,8 km Rokitno**, wieś wymieniana w dokumanetach z **XIII** w.

Przy rozstaju dróg kościół parafialny fundacji biskupa poznańskiego Mikołaja Świąćckiego, murowany, w stylu barokowym. Budowę rozpoczęto na przełomie XVII/ XVIII w. wg. projektu Tomasza Bellotiego, zakończono w 2 poł. XIX w. wg. projektu arch. Konstantego Wojciechowskiego. Wyposażenie barokowe.

Obok dzwonnica murowana w stylu eklektycznym z 1 poł. XVII w., przebudowana w pocz. XX w. oraz ogrodzenie murowane z bramką z 2 poł. XIX w. Na cmentarzu w pobliżu kościoła mogiły żołnierzy polskich z 2 Dywizji Piechoty, poległych we wrześniu 1939 r. Warto zwrócić uwagę na nagrobek z 1856 r. rodziny Paschalisów Jakubowiczów, związanej ze znajdującym się w Puszczy Kampinoskiej Lipkowem, gdzie uszlachcony Ormianin Paschalis Jakubowicz założył w XIX w. słynną w kraju i Europie wytwórnię pasów polskich. Przystanek PKS.

Szlakiem czerwonym na południe - **110,6 km Czubin**, rozstaj dróg. Znajduje się tutaj d. dwór rodziny Skarbków, murowany, z końca XVIII w., przebudowany w XIX i XX.

Szlak skręca w lewo i na drugim brzegu Rokitnicy opuszcza drogę. Dalszą jego trasę wyznacza ścieżka prowadząca skrajem terenów rolnych i łąk w płaskiej dolinie rzeczki Rokitnicy. Z lewej towarzyszy zabudowa wsi **Biskupiec**, później szlak oddala się od wsi. Pośród łąk ujście Zimnej Wody do Rokitnicy. Znakowany szlak wiedzie w górę biegu Zimnej Wody, wąskiej uregulowanej strugi. Na skrzyżowaniu z poprzeczną drogą z Biskupic do Katowic nadal prosto nad strugą. Kilkanaście minut później poprzeczny gościniec z Błonia do Brwinowa. W prawo za znakami.

115,1 km pierwsze zabudowania Brwinowa. Na lewo ku wschodowi (drogowskaz) dojście do terenu wykopalisk archeologicznych, 0,5 km w jedną stronę.

Od kilku lat prowadzone są tutaj prace archeologiczne na terenie tzw. Mazowieckiego Ośrodka Hutniczego, jednego z największych w Europie ośrodków hutniczych, działających w okresie pięciu lat pomiędzy I w. p.n.e. i IV w. n.e. Badania archeologiczne ujawniły istnienie wielu osad, których mieszkańcy trudnili się wytopem żelaza, m.in. w okolicach Zaborowa, Milanówka, Tłustego i Pęcic. Wykopaliska koło Biskupca w Brwinowie są największe. Odkopano tutaj ok. 1000 tzw. dymarek. Były to prymitywne piece hutnicze. Wytop następował poprzez podpalenie węgla drzewnego zmieszanego z rudą darniową w glinianym kominie wysokości ok. 70 cm. Komin miał co najmniej dwa boczne otwory, przez które wdmuchiowano powietrze miechami. Pod kominem znajdował się dół głębokości 50 cm, do którego ściekał żużel. Wytop zajmował 3-osobowemu zespołowi dobę. Na koniec rozbijano komin i wyjmowano gorącą bryłę żelaza o wadze ok. 20 kg. Do następnego wytopu potrzebna była już nowa dymarka. Na terenie osady w Biskupicach odkryto także piece do wypalania wapna

i ślady osadnictwa mieszkalnego. Wykopaliska pokazują naszych przodków nie jako dzikich, żyjących ze zbieractwa i łowiectwa, lecz wysoko zorganizowanych, z dobrze rozwiniętą gospodarką, znających tajniki obróbki żelaza, produkujących nie tylko na swój użytek lecz także na zbył.

Szlak czerwony wiedzie następnie ulicami Brwinowa do centrum miasta.

Brwinów, zamieszkały przez 11 tys. mieszkańców, prawa miejskie otrzymał w 1949 r. Wieś Brwinów wzmiankowana była w początkach XV w., osadnictwo na tym terenie sięga odległych czasów. Obecnie część mieszkańców dojeżdża do pracy w stołecznych zakładach pracy, część pracuje w miejscowych niewielkich zakładach przemysłu budowlanego i drzewnego. Gmina Brwinów w połowie ma ziemię o dużej wartości rolniczej. Średnia wydajność z hektara czterech podstawowych zbóż jest tu prawie 25% wyższa od średniej województwa stołecznego. Jako podstawowy kierunek specjalizacji przyjęto rozwój hodowli bydła, trzody chlewnej i drobiu, rozwija się także warzywnictwo szklarniowe. Gmina zdobywała pierwsze miejsca w konkursie wojewódzkim mistrza gospodarności. W mieście znajduje się Centralny Ośrodek Doskonalenia Kadr i Upowszechniania Postępu w Rolnictwie, w pobliskim Grudowie działa zakład doświadczalny SGGW - Akademii Rolniczej z Warszawy.

W centrum, na pl. 1 Maja działko przeciwpancerne - pomnik żołnierzy 36 pułku piechoty Legii Akademickiej, poległych w walkach 12.IX.1939 r. Pomnik i mogiły poległych żołnierzy polskich znajdują się na miejscowym cmentarzu. Spoczywają tu żołnierze 28 Warszawskiej Dywizji Piechoty gen. W. Bończy-Uzdowskiego z armii „Łódź”, która próbowała się przebić do stolicy z rejonu Brwinowa, a po nieudanych próbach wycofała się do Modlina, gdzie broniła bohatercko odcinka „Pomiechówek”. Izba Pamięci Narodowej znajduje się w zbiorczej szkole gminnej, ul. Świerczewskiego 11. Jedynym zabytkiem miasta jest drewniana kaplica z poł. XIX w. na cmentarzu. W kościele, zbudowanym w latach międzywojennych, ołtarze z XVIII w., stare obrazy i barokowa ambona.

116,8 km stacja PKP Brwinów. Obok przystanek PKS. Restauracja, kawiarnia, ośrodek zdrowia, apteka, poczta, MO.

INFORMACJE PRAKTYCZNE

Komunikacja z Warszawą

Brwinów

PKP, Warszawa Wschodnia w kierunku Grodziska Maz., Żyrardowa, Skierniewic.
Kursy co około 30 min.

Czubin

PKS, Brwinów w kierunku Błonia. Kursy co około 90 min.

Kopytów

PKS, Warszawa Wola w kierunku Błonia. Kursy co około 60 min.

Rokitno

PKS, Brwinów w kierunku Błonia. Kursy co około 90 min.

Inne

Brwinów

Restauracja „Lubiana”, ul. Powstańców Warszawy 2, tel. 56-96-84, kat. III

UPT, Pl. 1 Maja 33, tel. 58-93-08

Apteka nr 10, ul. Grodziska 7, tel. 58-92-15

Przechodnia rejonowa, ul. Powstańców Warszawy 8. tel. 58-93-56

MO, ul. Grodziska 31, tel. 58-91-05

4. PRZEZ LASY NADARZYŃSKIE, SĘKOCIŃSKIE I CHOJNOWSKIE (61,4 km)

Szlak łączy malownicze kompleksy leśne Lasów Nadarzyńskich, Sękocińskich i Chojnowskich. Teren ten, o dobrej komunikacji z Warszawą, jest chętnie odwiedzany przez turystów ze Stolicy przez cały rok. Do największych atrakcji szlaku należą bezpośrednio okolice pięknie położonej Podkowy Leśnej oraz okolice Magdalenki. Na szlaku miejsca pamięci narodowej, rezerwat przyrody, liczne pomniki przyrody, rzeczki, strugi i kompleksy stawów rybnych. Wygodne połączenia kolejowe i autobusowe z Warszawą.

4.1. Z **Brwinowa**, od stacji kolejowej na południe ulicami miasta za znakami czerwonymi. Za skrzyżowaniem z ważną drogą T-38 Warszawa-Żyrardów szlak wkracza do miasta ogrodu, Podkowy Leśnej.

119,9 km stacja WKD Podkowa Leśna Główna. W pobliżu restauracja, kawiarnia, ośrodek zdrowia, apteka, poczta, MO. Przy ul. Błońskiej Ośrodek Pamięci Narodowej.

Podkowa Leśna jest miastem liczącym ok. 4,5 tys. mieszkańców. Została założona w 1925 r. w stylu typowego dla podwarszawskich okolic miasta - ogrodu. Ten typ osiedla, jako wyraz hasła odrodzenia urbanistyki, pojawił się na pocz. XX w. w Anglii. W założeniu miało to być miasto zaspokajające we właściwy sposób potrzeby mieszkania, warsztatu pracy i wypoczynku. Do Polski prądy te docierały już w ostatnich latach przed wybuchem pierwszej wojny światowej. Podkowa Leśna powstała w zasadzie jako miasto satelitarne, związane z budową linii Elektrycznej Kolei Dojazdowej (obecnie Warszawskiej Kolei Dojazdowej). Budowa tej linii została zakończona w 1927 r. Była to pierwsza w kraju linia zelektryfikowana. W 1939 r. osiedle zamieszkiwało 2800 mieszkańców. W okresie okupacji hitlerowskiej liczba mieszkańców wzrosła na skutek napływu ludności z innych miejscowości, zwłaszcza z Warszawy.

W tym czasie szczególnie bohaterską postawę wykazali pracownicy EKD. Za działalność w AK i AL hitlerowcy rozstrzelali około 200 osób. Po wojnie Podkowa Leśna utrzymała charakter bazy mieszkaniowej dla ludności pracującej w Warszawie. Z Podkową Leśną jest związanych wiele osób zasłużonych dla kultury Polski, m.in. w Stawiskach mieszka znakomity pisarz Jarosław Iwaszkiewicz. Wydarzenia z lat II wojny światowej upamiętnia pomnik przed Urzędem Miejskim i tablica na kościele.

O dużej atrakcyjności turystycznej Podkowy Leśnej decyduje jej malownicze położenie. Interesujące architektonicznie wille i domostwa zbudowano pośród starego drzewostanu sosnowo-dębowego, częściowo na wyniosłych wydmach. Miasto w niemal niezauważalny sposób wtapia się w sąsiadujące z nim Lasy Nadarzyńskie, charakteryzujące się urozmaiconym i bogatym drzewostanem.

Do atrakcji miasta należy piękny, naturalny park (w zimie doskonały teren do uprawiania sportów zimowych: łyżwy, narty, sanki), oraz Aleja Lipowa im. W. Baniewicza i rezerwat przyrody im. B. Hryniewieckiego (opisane poniżej przy trasie szlaku). W pobliskim Żółwinie (1,5 km ku południowi ulicą 1 Maja) dworek i park z XIX w. oraz kapliczka przydrożna z rzeźbą z 1867 r. Przy ul. Młochowskiej ośrodek TKKF (jazda konna).

4.2. *Szlak czerwony* prowadzi ku południowi ul. 1 Maja do początku alei lipowej im. W. Baniewicza. Aleja ta, złożona ze 175 lip drobnolistnych nosi imię współorganizatora EKD, urbanisty i społecznika. Podążamy aleją do jej końca, następnie w prawo do ul. Prusa, którą w lewo.

121,4 km rezerwat przyrody im. Bolesława Hryniewieckiego (24,03 ha), pomnik krajobrazu, malowniczy drzewostan dębowo-sosnowy w wieku 160 lat, z domieszką grabu, brzozy i lipy. Bogato rozwiniętą warstwę krzewów tworzy grab, dąb, leszczyna, trzmielina i jałowiec. W runie występuje około 40 gatunków roślin zielnych, niektóre z nich należą do rzadko spotykanych, m.in. rośnie tutaj lilia złotogłów. Rezerwat nosi imię prof. Bolesława Hryniewieckiego (1857—1963), znakomitego botanika, jednego z założycieli i długoletniego prezesa Polskiego Towarzystwa Botanicznego. Rezerwat można zwiedzać szlakiem znakowanym zielono (trasa okrężna, ok. 30 min. przechadzki) oraz nie oznakowanymi drózkami. Zejście z drózek jest nie dozwolone.

Za znakami czerwonymi i zielonymi przez rezerwat, później już tylko szlakiem czerwonym, który wyprowadza z rezerwatu. U podnóża pasma niewysokich wydm młodszych drzewostanem.

122,5 km skrzyżowanie kilku dróg w uroczysku Zaborów. Ku wschodowi traktem leśnym przez piękny bór. Niebawem po prawej mogiła żołnierzy AK. Na krzyżu napis: „Bo wolność krzyżami się mierzy... a od śmierci silniejszy był gniew”. Nieco dalej po lewej potężny dąb szypułkowy o obwodzie 395 cm w pierśnicy, zwany czasem Dębem Sygietyńskiego.

Na południe od dębu w lesie, w odległości kilkuset metrów znajduje się Karolin, siedziba Państwowego Zespołu Pieśni i Tańca „Mazowsze”, którego twórcą był Tadeusz Sygietyński (1896—1955). Zespół cieszy się zasłużoną opinią jednego z najwybitniejszych zespołów tego typu na świecie i dał tysiące występów na wszystkich kontynentach.

Szlak czerwony prowadzi ku wschodowi malowniczą aleją lipową.

124,2 km leśniczówka Na Dębaku i poprzeczna droga Otrębusy-Nadarzyn. Przystanek PKS Zaborów.

Szlak łącznikowy: do przystanku WKD Otrębusy, bez znaków, 2,0 km. Na południe prowadzi szosa i na prawo od niej droga leśna. Na rozwidleniach w lewo i cały czas prosto przez uroczysko Zosin, potem ulicami osiedla.

4.3. Znaki czerwone prowadzą skrajem lasu ku wschodowi w pobliżu zagród wsi **Strzeniówka**. Nieco dalej szlak znakowany skręca w lewo wiodąc wzdłuż lasu skrajem płaskiej dolinki uregulowanej strugi - **Zimna Woda**. Przy szlaku doskonałe miejsca na odpoczynek - **125,7 km na drugim brzegu w pobliżu zagród Popówka** szlak przekracza Zimną Wodę i zagłębia się w następnym kompleksie leśnym - **127,3 km poprzeczny gościniec** z Nowej Wsi i Komorowa do Nadarzyna. Za znakami ku wschodowi - **127,6 km poprzeczny trakt** na skraju lasu.

Bez znaków prosto można podejść (3 min.) do pomnika przyrody –

dębu szypulkowego o trzech pniach wyrastających z jednego trzonu w uroczysku Chojak. Szlak znakowany skręca na ów trakt na prawo i prowadzi wzdłuż skraju lasu na południowy wschód na drugi brzeg rzeczki Utraty - **130,1 km PGR Paszków i rozstaje dróg**. Nadal prosto polną drogą wśród szpaleru drzew.

131,5 km przystanek PKS Paszków przy drodze E-82 Warszawa-Katowice. Prosto boczną szosą skrajem lasu i dużego kompleksu stawów rybnych nad Utratą -

132,5 km przystanek PKS Halinów, obok bar sezonowy „Karp”, serwujący dania rybne. Po drugiej stronie gajówka **Pod Konopką**, przy której pole namiotowe i schrony przeciwdeszczowe. Znaki czerwone wiodą prosto tylko kilkaset metrów potem nakazują skręcić w lewo w głąb lasu (nie przeoczyć!). Podążamy przez malownicze **Lasy Sękocińskie**, w których przeważa bór mieszany świeży.

Dominującym gatunkiem jest tutaj sosna pospolita, prócz której rosną m.in. brzoza, dąb, osika, modrzew, świerk, olsza i akacja. Uwagę zwraca bogaty i gęsty podszyt z leszczyną, jarzębiną, trzmieliną, jałowcem, dębem, grabem, osiką i brzozą. W runie borówka czernica, mchy rokit i widłoząb, konwalijka dwulistna, konwalia majowa, malina kamionka, poziomka, pszeniec gajowy, paproć orlica, trzcinnik, śmiałek draniowy, szawik, borówka brusznica. Ze świata zwierząt wyróżnić trzeba sarny i dziki, utrzymujące się w podmokłych fragmentach lasu - **135,0 km skrzyżowanie z drogą E-7 Warszawa-Kielce-Kraków**. Nadal lasem za znakami.

4.4. **137,0 km Magdalenka**, przystanek PKS. Jedna z popularniejszych miejscowości letniskowych pod Warszawą. Liczne wille i domki letniskowe. Restauracja. Szlak czerwony podąża przez osiedle do wydmy i lasu - **138,4 km pomnik na stoku wydmy**; w dniu 28.V.1942 r. hitlerowcy rozstrzelali tu ponad 200 więźniów, wśród których były 3 kobiety, wyniesione na noszach ze szpitala więziennego na Pawiaku oraz 15 kobiet przywiezionych z obozu w Ravensbruck. Za znakami czerwonymi przez las - **142,1 km Kuleszówka**, koniec kompleksu leśnego. Ku zachodowi widok na maszty radiostacji raszyńskiej w Łazach. Najwyższy mierzy 335 m wysokości i w chwili budowy był najwyższym masztem na świecie (w 1949 r.). Obecnie zajmuje drugie miejsce po maszcie Centralnej Radiostacji w Gąbinie w woj. płockim. Szlak prowadzi tzw. Traktem Krakowskim. Do czasu budowy w pocz. XIX w. drogi prowadzącej jak obecnie, tędy odbywały się podróże z Warszawy do Tarczyna i dalej w kierunku Krakowa. Nowa droga została zbudowana po 1815 r. w związku z ogólnym ożywieniem gospodarczym Królestwa Polskiego. Na czoło wysunęła się budowa „traktu bitego pierwszego rzędu” łączącego Kraków z Warszawą. Zbudowano wtedy stacje pocztowe i zajazdy; jeden z takich zajazdów znajduje się 2 km na zachód od Kuleszówki w Wygodzie. Pośród pól i zagajników podążamy do miejsca, w którym za poprzecznym kanalikiem, szlak skręca w lewo w głąb sośnin w pobliżu zagród wioski Marianów. Za znakami pośród sosen i brzoź ku wschodowi pod koniec aleją.

147,5 km Wólka Pracka. We wsi szlak skręca w lewo a wkrótce potem za poprzeczną strugą w prawo do następnego kompleksu leśnego. Skrajem lasu i lasem za znakami czerwonymi.

150,1 km Runów, przystanek linii wąskotorowej PKP.

Linia wąskotorowa Piaseczno-Grójec-Nowe Miasto nad Pilicą jest już ostatnią linią tego typu pod Warszawą. W ostatnich latach zlikwidowano jako mało rentowne linie do Jabłonn, Karczewia, Radzymina. Linia grójecka dochodziła do Dworca Południowego w Warszawie. W czasie okupacji hitlerowskiej kolejką grójecką dowożono do Warszawy największe ładunki tzw. szmuglu: „całymi wagonami, niemal transportami, jechały nielegalnie towary do miasta. Przeważnie nocą. Rozładunek odbywał się w umówionych punktach” (S. Surgiewicz „Warszawskie Ciuchcie”).

Szlak czerwony prowadzi połą drogą ku wschodowi w stronę widocznej, ładnie zarysowanej, doliny rzeczki Jeziorna, za którą domostwa wsi-ulicówki Bogatki i ciemniejsza linia drzewostanów Lasów Chojnowskich. Później szlak wiedzie przez las liściasty - **151,6 km poprzeczna szosa Piaseczno-Złotokłos.** Szlakiem na jej drugą stronę i drogą nad dolinką na południowy-wschód. W szpalerze drzew przydrożnych kilka dębów szypułkowych chronionych jako pomniki przyrody; najtęższy mierzy 420 cm obwodu w pierśnicy- jest to tzw. Stary Dąb.

152,4 km rozstaj dróg.

Szlak łącznikowy: do przystanku PKS Głusków Zielone, bez znaków, 0,4 km. W lewo ku zachodowi.

4.5. Znaki czerwone przechodzą na drugi brzeg rzeki.

Rzeka **Jeziorna** wypływa ze źródeł na Wysoczyźnie Rawskiej w pobliżu wsi Osuchów. W górnym biegu nosi nazwę Jeziorki. Żłobiąc dolinę, której zbocza osiągną wysokość ok. 40 m., płynie przez wsie Jeziorka, Przęsławice i Głuchów ku wschodowi. W pobliżu Gościeńczyc zmienia kierunek na północny.

Nieopodał wsi Łoś przyjmuje z lewej strony dopływ - Tarczynka. Od tego miejsca rzeka nosi nazwę Jeziorna. W rejonie Piaseczna przybiera kierunek południowo-wschodni i jako Wilanówka uchodzi w pobliżu Wilanowa do Wisły. Długość rzeki wynosi ok. 96 km.

Na wschodnim brzegu Jeziorny **Las Pęcherski**, na skraju którego leśniczówka Biele. Szlak skręca w lewo i wiedzie malowniczymi drogami wzdłuż skraju lasu. Miejscami widok na dolinę rzeki.

153,4 km skrzyżowanie z szosą Piaseczno-Grójec. Po lewej przystanek PKS Wólka Pęcherska. Znaki wiodą w dotychczasowym kierunku i po kilometrze skręcają w poprzeczną drogę w prawo w głąb lasu. W pobliżu rosną dwa pomniki przyrody - sosny pospolite o obwodzie 285 i 290 cm. Tuż przed wejściem do lasu inna okazała sosna pospolita.

156,7 km Pęcbery, przystanek PKS. W pobliżu dworek z I połowy XIX w., otoczony resztkami parku z okazami tuj i świerków. Budowla prawdopodobnie modrzewiowa, obecnie otynkowana. Obok spichlerz z XIX w. i drewniana kuźnia-stajnia.

Znaki czerwone niebawem zagłębiają się w **Lasy Chojnowskie**. Jest to jeden z najładniejszych kompleksów w stołecznym województwie warszawskim, rosnący na wysokich tarasach Kotliny Warszawskiej.

Znajdują się tutaj duże partie starodrzewu, z dominującą sosną, osiągającą wysokość do 28 m. Poza sosną dominującymi gatunkami są brzozy, tworzące lite lub mieszane drzewostany, oraz dąb, rosnący w towarzystwie sosny, brzozy, olszy i osiki, z domieszką modrzewia, świerka, jesionu, grabu i akacji. W niższych partiach rosną lasy olszowe. Wiele egzemplarzy drzew osiąga wyjątkowe rozmiary i chronione są one jako pomniki przyrody; obok wielu z nich prowadzi szlak czerwony, np. obok Wysokiej Sosny, osiągającej 35 m wysokości, obok Chojnowskich Dębów przekraczających 400 cm obwodu i sięgających również 35 m wysokości. Dobry stan tego lasu zawdzięczamy głównie temu, iż w okresie największego "nasilenia zniszczeń w puszczech i lasach Mazowsza, tj. w wieku XVIII i XIX teren ten należał do dóbr wilanowskich, w wieku XVII stanowiących własność króla Jana III Sobieskiego.

Lasy te miały wzorowo prowadzoną gospodarkę leśną i były wartościowym rewirem łowieckim zrazu Czartoryskich, potem Potockich, właścicieli Wilanowa, którzy przywiązywali dużą wagę do tego, by własność ich nie była naruszana. W XIX w. pobierano opłatę za kartę, uprawniającą do zbierania płodów runa leśnego.

Polowano tu na jelenie, daniela, sarny, dziki, zające oraz bażanty. Obecnie jelenie i daniela już nie występują. W czasie II wojny światowej hitlerowcy dokonywali tu licznych egzekucji. Odpowiedzią na terror i zbrodnie okupanta była walka prowadzona przez polskie podziemie, przez Gwardię i Armię Ludową oraz Armię Krajową. W czasie powstania warszawskiego w lasach odbywały się koncentracje oddziałów powstańczych. W dniu 2.VIII.1944 r. z Mokotowa wycofała się część oddziałów pułku AK „Easza” w sile kilkuset osób, pod dowództwem ppłka Mieczysława Sokołowskiego „Grzymały”. Oddziały te stacjonowały w Chojnowie a obóz powstańczy był nazwany „Rzeczypospolitą Chojnowską”.

Malowniczo poprowadzony szlak wiedzie w ogólnym kierunku południowym i południowo-wschodnim do osiedla **Zalesie Górne** i jego ulicami o pełnym wdzięku nazwach nawiązujących do przyrody. Rozwój tego popularnego letniska, przerwany przez II wojnę światową, nastąpił dopiero w Polsce Ludowej. Na cmentarzu przy kościele gład upamiętniający 3 powstańców warszawskich poległych w 1944 r.

4.6. 161,2 km Zalesie Górne, stacja PKP. Za znakami czerwonymi po wschodniej stronie torów przez teren ośrodka wypoczynkowo-turystycznego Warszawskich Ośrodków Wypoczynku „Wisła” (noclegi, restauracja, kawiarnia, wypożyczalnia sprzętu sportowo-rekreacyjnego, kąpielisko). Za terenem ośrodka kompleks stawów nad rzeczką Zieloną, przecinającą południkowo Lasy Chojnowskie i dzielącą je na dwie części. Przekraczamy rzeczkę i dochodzimy do pomnika na miejscu egzekucji 12 członków

Szarych Szeregów AK, rozstrzelanych tu przez hitlerowców w 1943 r. Od pomnika szlak wiedzie nadal lasem.

163,2 km leśnictwo Pilawa, skrzyżowanie dróg. Szlakiem czerwonym drogą na południe. Przy drodze ośrodki wypoczynkowe zakładów pracy. W pobliżu szlaku mogiła żołnierzy AK, którzy w czasie powstania warszawskiego w 1944 r. zginęli tu w walce z hitlerowcami.

163,5 km skręt szlaku. W pobliżu Wysoka Sosna, pomnik przyrody, najwyższa sosna pospolita w okolicach Warszawy, sięgająca 35 m wysokości. Za znakami podążamy duktem leśnym ku wschodowi. W lesie po lewej Chojnowskie Dęby, sześć potężnych drzew o obwodzie dochodzącym 415 cm i wysokości 30-35 m.

165,7 km wieś Chojnów (przez którą można dojść po 3 km do krańcowego przystanku linii „zielonych” MZK, kursującej w sezonie letnim). Szlak czerwony prowadzi ku południowi skrajem lasu potem lasem, w którym zakręca na wschód - **167,5 km poprzeczny gościniec Chojnów-Dobiesz**. Prosto za znakami kilkaset metrów a następnie w prawo. Podążamy urozmaiconym lasem - **170,9 km wieś Ługówka**. Szlak prowadzi stąd w dotychczasowym kierunku wśród młodych drzewostanów sosnowych i pól uprawnych w stronę Góry Kalwarii.

178,2 km Góra Kalwaria, miasto liczące ok. **10** tys. mieszkańców. Zrazu wieś Góra, wzmiankowana w XIII w. Obecna nazwa od założonej w II poł. XVII w. kalwarii według wzoru jerozolimskiego. Założenie urbanistyczne miasta oparto na planie krzyża, którego trzonem jest ul. Kalwaryjska, a ramionami ul. Dominikańska i Pijarska. Na przecięciu tych ulic stoi kaplica Piłata, a cmentarz stanowi podstawę krzyża. Wzdłuż tych osi skupiało się kilkadziesiąt kaplic. Interesujący przykład miejskich założeń barokowych, jedyny tej skali w Polsce, uwzględniające walory topograficzne terenu; w pobliżu przeprawy przez Wisłę, na wysokim brzegu rzeki i wysuniętym w dolinę rzeki cyplu. Wokół rynku, z którego ongiś był widok na rzekę, kilka zabytków. Ratusz empirowy i hale targowe z początku XIX w. Na tyłach ratusza pałacyk biskupa Stefana Wierzbowskiego, założyciela kalwarii. Dawny kościół parafialny przy ul. Dominikańskiej, barokowy, z przełomu XVII/XVIII w., tzw. kaplica Piłata („ratusz Piłata”). Obecnie kościół parafialny, barokowy, z poł. XVIII w., fundacji Franciszka Bie-lińskiego, Marszałka Wielkiego Koronnego, zbudowany wg projektu słynnego Jakuba Fontany. Do kościoła przylega dawny klasztor bernardynów. W pobliżu cmentarza tzw. Wieczernik, kaplica z XVII w. Położenie miasta przy przeprawie przez Wisłę spowodowało,

iż doszło tu do wielu bitew i potyczek, m.in. w latach 1809, 1831, 1863, 1939, 1945. W czasie okupacji hitlerowskiej akty terroru skierowane były przeciw mieszkańcom miasta. Na cmentarzu mogiły żołnierzy polskich, poległych w okolicy w 1939 r. i w 1945 r. Obecnie w mieście rozwijający się przemysł, m.in. znana zamrażalnia i przetwórnia owoców i warzyw „Hortex”, działająca w oparciu o

surowiec dostarczany z regionu grójecko-wareckiego (jeden z większych w kraju ośrodków sadowniczych; drzewa owocowe, truskawki). Ponadto zakłady „Pol-sport”, produkujące broń szermierczą najwyższej w świecie jakości oraz sprzęt sportowy i rekreacyjny. Zakłady chemiczne „Inco”, fabryka domów, zakład mleczarski i inne. Nowe osiedle mieszkaniowe.

Przystanek PKS. Restauracje, kawiarnia, ośrodek zdrowia, apteka, poczta, MO.

W odległości 3 km na południe wieś **Czersk**. Wznoszą się tutaj ruiny zamku książąt mazowieckich, jedno z najpiękniejszych ruin zamkowych w kraju, malowniczo położone na wysokim brzegu doliny Wisły. Wzgórze zamkowe było zamieszkane już we wczesnej epoce kamiennej. Zamek powstał w I poł. XIII w., zbudowany przez Konrada I, księcia mazowieckiego. Jego upadek zaczął się z chwilą przeniesienia rezydencji książęcej w XV w. do Warszawy. Po włączeniu Mazowsza do Korony w XVI w. zamek przypadł w udziale żonie Zygmunta Starego, królowej Bonie, która często tu przebywała, zakładając w okolicy winnice i sady. Od 1576 r. postępujące zniszczenie, okresowo zatrzymane w II poł. XVIII w. za sprawą Franciszka Bielińskiego. Zachowały się trzy baszty - wjazdowa baszta gotycka, czworoboczna, oraz baszta zachodnia, cylindryczna, dawna zbrojownia i baszta wschodnia, będąca dawnym więzieniem. Fragmenty muru obwodowego i pozostałości zabudowań mieszkalnych gospodarczych oraz fundamenty kościoła. Uwagę zwraca gotycki układ cegieł. Obecnie trwają prace zabezpieczające, które mają udostępnić ruinę turystom. W pobliżu zamku kościół z pocz. XIX w., przebudowany. Gospoda. Przystanek PKS.

INFORMACJE PRAKTYCZNE

Komunikacja z Warszawą

Chojnów

PKS, Warszawa Mokotów w kierunku Góry Kalwarii, Czerska. Kursy co około 60 min.

MZK, zielona linia „Chojnów”

Czersk

PKS, Warszawa Mokotów w kierunku Czerska. Kursy co około 120 min.

Głusków—Zielone

PKP, Warszawa Mokotów w kierunku Głoskowa. Kursy co około 90 min.

Góra Kalwaria

PKS, Warszawa Mokotów w kierunku Góry Kalwarii, Czerska. Kursy co około 60 min.

Halinów

PKS, Pruszków w kierunku Walendowa. Kursy co około 180 min. w dni robocze.

Magdalenka

MZK, linia zielona „Magdalenka”,

PKS, Warszawa Ochota w kierunku Piaseczna. Kursy co około 90 min.

Pruszków

PKS, Warszawa Ochota w kierunku Nadarzyna, Mszczonowa, Żyrardowa. Kursy co około 45 min.

Podkowa Leśna

WKD, Warszawa Śródmieście w kierunku Grodziska Maz., Milanówka. Kursy co około 30 min.

Runów

PKP, Warszawa Wschodnia w kierunku Warki, Czachówka z przesiadką w Piasecznie.

PKS, Warszawa Mokotów w kierunku Piaseczna, Góry Kalwarii, Czerska, Gorkowa z przesiadką w Piasecznie, Głoskowa.

MZK, Warszawa Służew, linia 205 z przesiadką w Piasecznie, z Piaseczna

PKP, Piaseczno Miasto w kierunku Nowe Miasto nad Pilicą. Kursy co około 120 min.

Sękocin Las

PKS, Warszawa Ochota w kierunku Grójca, Piaseczna. Kursy co około 30 min.

Wólka Pęcherska

PKS, Warszawa Mokotów z przesiadką w Piasecznie, z Piaseczna:

PKS, Piaseczno w kierunku Wągradna. Kursy co około 120 min.

Zaborów

PKS, Pruszków w kierunku Nadarzyna, Rozalina, Młochowa. Kursy co około 180 min.

Zalesie Górne

PKP, Warszawa Główna lub Wschodnia w kierunku Warki, Czachówka. Kursy co około 60 min.

Punkty gastronomiczne

Czersk

Gospoda, Pl. 1000-lecia

Góra Kalwaria

Restauracja „Wisłoka”, kat. IV, ul. Pijarska 38, tel. 56-70-21, wew. 48.

Restauracja „Zacisze”, kat. IV, ul. 3 Maja 4, tel. 56-70-21 wew. 42

Kawiarnia „Jedyna”, kat. IV, ul. Pijarska 17, tel. 56-70-21 wew. 174

Kawiarnia „Pod Arkadami”, kat. IV,

Bar kawowy ul. Świerczewskiego 2, kat. IV,

Smażalnia kiełbasek, kat. V,

Halinów

Bar sezonowy „Karp” (letni)

Magdalenka

Kawiarnia „Sarenka”, kat. III, ul. Leśna 2,4, tel. 56-63-82 Bar, kat. III, tel. 56-63-90

Podkowa Leśna

Restauracja „Pod Sosną”, kat. III, ul. 1 Maja 9, tel. 58-92-21 Restauracja „Bachus”, kat. III, ul. Wschodnia 14

Zajazd „Podkowianka”, kat. III, ul. Brwinowska, tel. 58-92-90 Kawiarnia „Scarlett”, kat. IV, ul. 1 Maja 2, tel. 58-92-85

Zalesie Górne

Bar, Kawiarnia, Restauracja, kat. III, w ośrodku WOW „Wisła”, tel. 56-53-91

Kawiarnia „Syrenka”, kat. III, ul. Sarenki 5, tel. 56-53-02

Obiekty usługowe, poczty, apteki, ośrodki zdrowia, placówki MO

Głusków-Zielone

UPT, tel. 56-61-87 - rozmównica

Wiejski Ośrodek Zdrowia, ul. Górna 30, tel. 56-61-83

Góra Kalwaria

UPT, ul. Dominikańska 9, tel. 56-70-21 wew. 141

Apteka nr 39, ul. Dominikańska 26, tel. 56-70-21 wew. 6 Przychodnia Rejonowa, ul. 3 Maja 10, tel. 56-70-21 wew. 33

MO, tel. 56-70-21 wew. 7

Podkowa Leśna

UPT, ul. Brwinowska 2, tel. 58-93-28

Apteka nr 19, ul. 1 Maja 3, tel. 58-92-15

Przychodnia Rejonowa, ul. Lipowa 2, tel. 58-92-65

Zalesie Górne

UPT, ul. Wiekowej Sosny, tel. 56-53-80

Apteka, ul. Wiekowej Sosny 5a, tel. 56-53-11

Wiejski Ośrodek Zdrowia, ul. Przebudzenia Wiosny 26,

tel. 56-52-45

ORMO, tel. 56-52-30

Noclegi

Góra Kalwaria

Schronisko PZW „Burzanka”, ul. Wyzwolenia 6, czynne w lecie

Gajówka

„Pod Konopką”. Pole biwakowe

Chojnów

Pole biwakowe

Podkowa Leśna

Ognisko TKKF

Zalesie Górne

Ośrodek WOW „Wisła”, tel. 56-52-77

Parkingi śródleśne

Halinów, Strzeniówka

Informacja turystyczna

Zalesie Górne

Ośrodek WOW „Wisła”, tel. 56-52-77

5. PRZEZ LASY OTWOCKIE I WAWERSKIE

(57,3 km)

Ostatni fragment Warszawskiej Obwodnicy Turystycznej wiedzie lasami na wschodnim brzegu Wisły, otaczającymi wieńcem Pragę Południe. Na szlaku tym atrakcyjne krajobrazowo rezerваты przyrody: „Na Torfach”, „Świder” i „rezerwat im. króla Jana III Sobieskiego”. Zabytki Otwocka Wielkiego i Wiązowny, miejsca pamięci narodowej. Wygodne połączenia autobusowe i kolejowe. Liczne szlaki łącznikowe.

5.1. Znaki czerwone wiodą z **Góry Kalwarii** ku wschodowi nad Wisłę - **180,2 km wieś Ostrówek**, na wschodnim brzegu rzeki. Szlak wiedzie z biegiem Wisły wałem ochronnym ku północy. Po prawej sady wiosek Kępa Gliniecka, Glinki, Kępa Pijarska. Wioski te zbudowano na żyznych madach nadwiślańskich, do wybudowania wałów ochronnych były one często zalewane przez wodę. Nad rzeką charakterystyczne topole. Nazwy wiosek związane z położeniem np. Ostrówek, Kępa, z glebą np. Glinki, z własnością np. Kępa Pijarska - **185,8 km Kępa Nadbrzeska** - **188,0 km skręt szlaku**, który tu opuszcza brzeg Wisły. Dalsza trasa wygodną drogą wiejską wokół Jeziora Otwockiego, olbrzymiego starorzecza Wisły. **189,4 km Otwock Wielki**, wieś i przystanek PKS.

Na południe od skrzyżowania dróg późnobarokowy pałac projektu zapewne Tylmana van Gameren, zbudowany w 1693-1703 r., przebudowany w poł. XVIII w. przez Jakuba Fontanę, który dodał dwa skrzydła i wieżę. Pałac zbudowany dla rodziny Bielińskich, w XVII w. właścicieli dużych obszarów ziem m.in. pomiędzy Karczewem a Garwolinem. W 1705 r. Kazimierz Bieliński gościł w pałacu przedstawicieli Augusta II i cara Piotra Wielkiego, którzy prowadzili tu pierwsze rozmowy o rozbiorach Polski. Obecnie teren zamknięty dla turystów. Z Otwockiem Wielkim związana legenda o rycerzu Kochu, który spotkał się potajemnie z ukochaną swoją imieniem

Ola. Od imion kochanków nazwa uroczyska Rokola, wyspa na jeziorze. Na północ od wsi wioska Otwock Mały z mogiłą powstańców z 1863-64 r.

5.2 Szlakiem czerwonym wygodna drogą wśród pól i łąk ku wschodowi - **191,7 km Wygoda**, przystanek PKS na ważnej drodze Warszawa-Puławy, zwanej Słonecznym Traktem, wiodącej wzdłuż Wisły i pasma lasów przez popularne miejscowości letniskowe i turystyczne m.in. Sobienie, Wilgę, Maciejowice w stronę Kazimierza Dolnego. Szlak czerwony prowadzi stąd ku wschodowi wśród pól i sadów - **193,4 km wieś Janów**. Wkrótce potem szlak doprowadza do lasu i prowadzi jego skrajem, potem przez las (uważać na znaki!). Dochodzimy nad śródleśne jezioro w rezerwacie przyrody „**Na Torfach**”, 21 ha.

Rezerwat obejmuje jezioro, powstałe w dołach po wyeksploatowanym torfie oraz okoliczny las, ostoję kilkudziesięciu gatunków ptactwa. W okolicy ostoja m.in. łosi, sarn, dzików. Zaczyna się tutaj duża kotlina częściowo osuszonego bagna Biel ciągnącego się południkowo pomiędzy tarasem wydmowym a pasem żyznych mąd nadwiślańskich w dolinie Wisły. Ten kompleks torfowisk i mokradeł, w części porośnięty lasem, rozpoczęto meliorować w pocz. XIX w. Sensacją Bieli było odkrycie archeologiczne, dokonane na jednej z wydym w kolonii Pękatka koło wsi Całowanie. W latach 1963-67 odkryto tu ślady obozowisk rybacko-łowieckich z czasów późnego paleolitu i wczesnego mezolitu sprzed 11 000-6000 lat p.n.e. Znalezione tu m.in. narzędzia krzemienne pochodzące z rejonu Gór Świętokrzyskich. Są to najstarsze ślady osadnictwa na Mazowszu, na jakie do tej pory natrafiono. W partiach leśnych urozmaicony drzewostan m.in. sosny, świerki, brzozy, osiki, dęby, graby, olsze, jesiony. Nazwa Biel związana jest z prapolskim słowem biały i pochodzącymi odeń wyrazami np. biel, białasy, bielawy oznaczającymi błota, łąki błotne, bielące się mgłami, pokrywającą je wodą, kwiatami wełnianki o białym kolorze.

195,7 km. Torfy, węzeł szlaków znakowanych obok leśniczówki. *Kilka tras bocznych m.in. do przystanku PKS*

Karczew, znaki zielone, 3,0 km; do dworca PKP Otwock, znaki niebieskie, 6,9 km.

5.3 Warszawska Obwodnica Turystyczna, znaki czerwone prowadzi chwilę wspólnie ze szlakiem niebieskim a następnie skręca w prawo na trakt leśny przebiegający przez środek Lasów Otwockich. Lasy te rosną na piaszczystych terenach wydmy, w większości składają się z suchego boru tzw. chrobotkowego. Przeważają sosny karłowate z niewielką domieszką brzozy i innych gatunków. W rzadkim podszyciu dominuje jałowiec. W runie mchy, głównie chrobotek reniferowy, trawy wydmy, macierzanka. Zimowa ostoja łośi, prócz których także sarny, dziki, lisy.

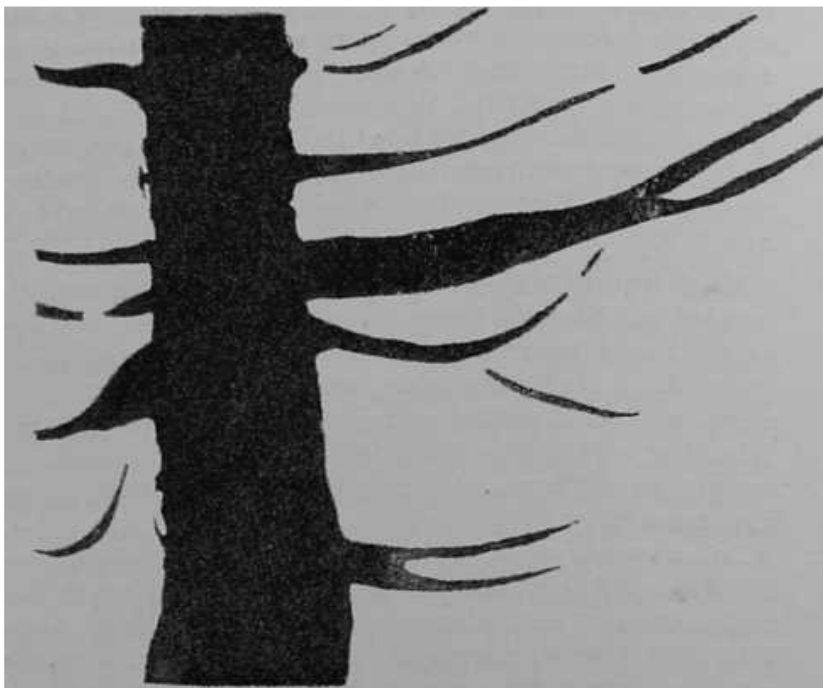
199,4 km skrzyżowanie dróg u podnóża Białej Góry,

zwanej też Dąbrowiecką Górą. Wierzchołek przy drodze na północny-wschód. Znajduje się tu stary bunkier, pozostałość umocnienia hitlerowskiej linii obronnej, ciągnącej się od Siennicy przez Kołbiel w stronę Otwocka Wielkiego. W końcu lipca 1944 r. wojska radzieckie sforsowały umocnienia. W czasie walk hitlerowcy ponieśli znaczne straty.

Za skrzyżowaniem znaki zielone do Celestynowa (PKP) - 7,9 km. Za znakami czerwonymi drogą zwaną ceglanką na południowy-wschód przez młode lasy - **201,1 km Okoły**, niewielki przysiółek wśród lasu. Zrazu potem po lewej dąb szypułkowy o obwodzie ponad 400 cm. Przy drodze szpalery brzoź. Przy końcu lasu głąz upamiętniający żołnierzy ruchu oporu, którzy w latach okupacji hitlerowskiej niszczyli na pobliskiej linii kolejowej transporty wojsk i sprzętu nieprzyjacielskiego.

5.4 **202,8 km Pogorzel Warszawska, przystanek PKP.** Znaki czerwone wiodą po północnej stronie torów, zrazu wzdłuż nich, potem ku północy lasem na pograniczu terenów wydmy i podmokłych. Okresowo przejście utrudnione.

205,8 km Jabłonna, wieś na granicy miasta Otwocka. W pobliżu przystanek PKS *Sródborów*, do którego bez znaków 1,7 km. Szlak czerwony prowadzi ku północy skrajem uroczyska Czyste. Po lewej wyniosłe wydmy 2 najwyższą zwaną Meran. Popularny teren narciarski.

Przez las, okresowo teren podmokły, nadal ku północy – **207,6 km Teklin**, część Otwocka, poprzeczna ulica. W dalszym ciągu ku północy pośród pól – **209,4 km Mładz**, wieś w granicach miasta Otwocka. Przekraczamy rzekę Świder.

Wypływa ona z okolic Stoczka Łukowskiego na wysokości 178 m n.p.m. uchodząc po ok. 84 km do Wisły na wysokości 85 m n.p.m. Pochodzenie nazwy rzeki nie jest ustalone. Wody jej należą do najczystszych w okolicach Warszawy.

Prąd w górnym biegu dość bystry, w okolicach Kolbieli w nurcie tzw. szypoty, kamieniste progi. Od Glinianki rzeka żłobi koryto w piaszczystych wydmach, płynąc pośród lasów, nurtem o niewielkiej głębokości. Od Dłużewa do Świdrów

Wielkich rezerwat przyrody, obejmujący koryto wraz z pasmem brzegu o szerokości minimum 5 m z każdej strony. **Rezerwat „Świder”**, o powierzchni 238 ha, obejmuje także dolny bieg dopływu Świdra - Mieni, od Wiązowny do ujścia (wzdłuż Mieni prowadzi dalszy odcinek Warszawskiej Obwodnicy Turystycznej). Nazwa wsi Mładz pochodzi od przezwiska „młacki”, jakim określano robotnika pracującego w młynie. Pozostałości XIX-wiecznego młyna znajdują się poniżej mostu w Mładzu. Na przeciwnym brzegu Dom Pracy Twórczej PAN tzw. Mądralin, zbudowany w latach dwudziestych z fundacji znanego szewca warszawskiego Stanisława Hiszpańskiego, przeznaczony dla odpoczynku uczonych. Za znakami czerwonymi drogą wzdłuż doliny Świdra na południowy-zachód.

210,4 km Białek, gościniec z Józefowa do Wiązowny. Szlak czerwony prowadzi teraz drózkami wzdłuż brzegu Mieni. Rzeczka ta o długości około 40 km wypływa z Wysoczyzny Siedleckiej w okolicach wsi Mienia. Nazwa zapewne od metalicznych błysków jej nurtu, wynikających stąd, że rzeczka przepływa w górnym biegu przez tereny obfitujące w rudę darniową. Podążamy w naszej wędrówce do pięknego dębu w **Emowie**, pomnika przyrody w wieku ok. 400 lat, w obwodzie 504 cm. Miejsce na odpoczynek. Szlak prowadzi nadal brzegiem a następnie oddala się od rzeczki i drogami doprowadza do wsi Wiązowna.

5.5. **214,7 km Wiązowna**, przystanek PKS. Malowniczo położona wieś letniskowa, założona w XV w. W 1809 r. kwatera ks. Józefa Poniatowskiego. Walki w 1831, 1863, 1939, 1944 r. W pobliżu wsi w grudniu 1941 r. wylądowała na spadochronach tzw. Grupa Inicjatywna z Marcelim Nowotko.

Neobarokowy pałac Lubomirskich z I poł. XIX w. nie jest udostępniony do zwiedzania. Empirowy kościół z końca XVIII w. z obrazem Wojciecha Gersona i innym zapewne Antoniego Brodowskiego. Grodzisko wczesnohistoryczne z krzyżem z 1859 r. Liczne legendy i podania wiążące się z grodziskiem i budową kościoła.

Za znakami czerwonymi przez wieś do lasu. Następny odcinek szlaku prowadzi przez **Lasy Wawerskie**, resztki Puszczy Wawersko-Pilawskiej. Urozmaicony teren wydmy i torfowiska - **218,1 km Biały Ług**, duże i ładne torfowisko z turzycami i sosną. Na stokach wydym wyniosłe jałowce. Krętymi drogami, drózkami przez las.

221,5 km Warszawa-Radość, przystanek autobusu MZK 161 obok cmentarza. Szlak czerwony prowadzi ku północy przez osiedle **Zbójna Góra**, którego nazwa pochodzi od pasma sąsiednich wydym. Legenda powiada, że istniała tu karczma,

której właściciel mordował bogatych wędrowców a schwytany został żywcem zakopany w wydmy. Od nowoczesnego Domu Dziecka ul. Podmokłą. Od krzyża w prawo w skos sośninami dróżką nad **Biały Stawek**, skąd dalej lasem i ulicami. Przy szlaku na terenach ogrodów pojedyncze pomniki przyrody - dęby szypułkowe. Później lasem (uważać na znaki!).

225,3 km Zielony Staw, rozstaj szlaków nad okresowo pokrytym wodą torfowiskiem śródleśnym.

Szlak łącznikowy: do przystanku MZK obok Centrum Zdrowia Dziecka w Międzylesiu, znaki żółte, g,5 km. Ku zachodowi lasem - 0,5 km. Czarny Staw, nad którym schrony przeciwdeszczowe, pole biwakowe, miejsce na ognisko. Dalej prosto a następnie w prawo lasem obok budynków Centrum Zdrowia Dziecka - 2,5 km pętla autobusowa w Międzylesiu.

Warszawska Obwodnica Turystyczna, znaki czerwone prowadzi ku północy systemem ścieżek przez las.

5.6. **227,7 km Stara Miłosna**, obecnie część miasta Sulejówka.

Wieś założona w XIV w., pierwotnie nazywana Milosina, Miłośnia, Miłosna. Nazwa od imienia Miłacz, Miłosz lub rośliny miłośna, rosnącej na okolicznych mokradłach. Kolonizowana przez przybyszy z Turynгии w XVII w. oraz osoby niepożądane w Warszawie w XIX w.

W okolicy liczne potyczki i bitwy m.in. w 1794, 1809, 1831, 1863, 1939, 1944 r. Budynek dawnej karczmy i zajazdu pocztowego z I poł. XIX w., obecnie restauracja. Przystanek autobusu MZK 204.

Znaki czerwone prowadzą do drewnianego kościółka barokowego z I poł. XIX w. z interesującą polichromią, przeniesionego tu w 1949 r. z Rokitna (109,8 km szlaku). Od kościółka lasami po południowej stronie drogi szybkiego ruchu a następnie po jej północnej stronie duktami leśnymi w pobliże ścisłego rezerwatu przyrody im. króla Jana III Sobieskiego - 113,56 ha. Rezerwat zamknięty dla ruchu turystycznego obejmuje fragment naturalnego lasu dębowo-sosnowo-lipowego, charakterystycznego niegdyś dla Mazowsza. Szlak wiedzie lasem, potem prowadzi ulicą Korkową (tutaj kursuje autobus MZK 137 do Ronda Wiatraczna) łączącą Warszawę z Wesołą i dochodzi do Rembertowa.

238,1 km Warszawa-Rembertów, stacja PKP. Koniec Warszawskiej Obwodnicy Turystycznej (0,0 km szlaku).

INFORMACJE PRAKTYCZNE

Komunikacja z Warszawą

Celestynów

PKP, Warszawa Zachodnia w kierunku Pilawy, Dęblina. Kursy co około 60 min.

Karczew

PKS, Warszawa Stadion w kierunku Ryk przez Świdry Wielkie. Kursy co około 120 min.

PKS, Otwock w kierunku Karczewa, Góry Kalwarii. Kursy co około 30 min.

Mładz

PKS, komunikacja miejska miasta Otwocka. Kursy co około 60 min.

Otwock

PKP, Warszawa Zachodnia w kierunku Otwocka, Pilawy. Kursy co około 30 min.

Otwock Wielki

PKS, Otwock w kierunku Nadbrzeża. Kursy co około 90 mm.

Pogorzel Warszawska

PKP, Warszawa Zachodnia w kierunku Pilawy, Dęblina. Kursy co około 60 min.

Rudka

PKS, Warszawa Wawer w kierunku Otwocka. Kursy co około 60 min.

Stara Miłosna

PKS, Warszawa Wawer w kierunku Otwocka. Kursy co około 60 min.

Sródaborów

PKS, Komunikacja miejska miasta Otwocka. Kursy co około 60 min.

Teklin

PKS, Warszawa Wawer w kierunku Otwocka. Kursy co około 60 min.

Warszawa Międzylesie

MZK, F, 115, 156

Warszawa Radość

MZK, 161

Wiązowna

PKS, Warszawa Wawer w kierunku Otwocka. Kursy co około 60 min.

Zbójna Góra

patrz Warszawa Radość

Punkty gastronomiczne

Celestynów

Gospoda „Pod Borem”, kat. III, ul. Obrońców Pokoju 6 tel. 79-03-20

Karczew

Restauracja „Rokola”, kat. II, ul. Warszawska, tel. 79-05-42

Otwock

Restauracja „Stylowa”, kat. II, ul. Warszawska, tel. 79-82-71 Restauracja

„Nowoczesna”, kat. II, Plac XX-lecia, tel. 79-29-33

Bar „Słoneczna”, Plac XX-lecia, tel. 79-29-42, kat. IV

Kawiarnia „Adria”, kat. II, ul. Dzierżyńskiego 23, tel. 79-28-22 Kawiarnia

„Relax”, kat. III, ul. Świerczewskiego (Świder) tel. 79-33-27

Bar „Oaza”, kat. IV, ul. Świerczewskiego 14/16, tel. 79-22-02

Bar „Uniwersalny”, kat. IV, ul. Andriollego 10

Bar kawowy, kat. IV, ul. Kołtąja

Bufet Gastronomiczny, kat. V, ul. Sportowa - Stadion

Rudka

Bar, Kawiarnia w ośrodku WOW „Wisła”

Stara Miłosna

Restauracja „Szafa Gra”, kat. III, ul. Trakt Brzeski, tel. 72-24-32

Wiązowna

Restauracja „Mazowsze”, kat. II, tel. 97-18-16

Bar-Karczma, kat. III

Zbójna Góra

Stołówka w Ośrodku Wczasowym, kat. III, ul. Bachusa 7, .tel. 12-71-24

Obiekty usługowe, poczty, apteki, ośrodki zdrowia, placówki MO

Celestynów

Apteka, tel. 79-03-31

Wiejski Ośrodek Zdrowia, ul. Regucka 5, tel. 79-03-38

MO, tel. 79-03-07

Karczew

UPT, ul. Dzierżyńskiego 2, tel. 79-65-76 - rozmównica

Apteka nr 140, ul. Rynek, tel. 79-65-99 P

rzychodnia Rejonowa, ul. Bilińskiego 3, tel. 79-65-91

Milicja Obywatelska, ul. Żaboklickiego, tel. 79-65-77

Otwock

UPT, ul. Armii Radzieckiej 1, tel. 79-40-07 - rozmównica

Apteka nr 149, ul. Żeromskiego 8, tel. 79-25-83

Apteka nr 150, ul. Kościuszki 3, tel. 79-28-91

Pogotowie Ratunkowe, ul. Batorego 44, tel. 79-28-74

MO, ul. Poniatowskiego 33, tel. 79-40-91 - centrala

Stara Miłosna

UPT, tel. 72-49-76 - rozmównica

Ośrodek Zdrowia, ul. Trakt Brzeski 25, tel. 72-49-91

Wiązowna

UPT, tel. 79-18-76

Apteka nr 34, tel. 79-18-90

Wiejski Ośrodek Zdrowia, tel. 79-18-15

MO, tel. 79-18-77

Noclegi

Czarny Staw

Pole biwakowe

Karczew

Schronisko PTSM ul. Bilińskiego 7, tel. 79-65-12 czynne od 15. VI—15. VIII

Okoly

Pole biwakowe Otwock Hotel „Liliana”, ul. Sikorskiego 38, tel. 79-23-42

Pensjonat „Meran”, ul. Górna 88 (Świder) tel. 79-33-42

Rudka

Ośrodek WOW „Wisła”, tel. 79-01-92

Parkingi śródlęsne

Lasek Sobieskiego, Wiązowna

Informacja Turystyczna

Rudka

Ośrodek WOW „Wisła”, tel. 79-01-92

Otwock

Oddział PTTK, ul. Warszawska 39, tel. 79-39-33 WPT „Syrena”, ul. Poniatowskiego 1, tel. 79-31-05

Nieporęt

Ośrodek WOW „Wisła”, tel. 74-65-16 Nieporęt

Kąpielisko strzeżone WOW „Wisła”

Modlin

Kąpielisko strzeżone WOW „Wisła”

Nowy Dwór Maz.

Kąpielisko strzeżone WOW „Wisła”

Zegrze

Kąpielisko strzeżone WOW „Wisła”

Zegrzynek

Kąpielisko strzeżone WOW „Wisła”

Kampinos

Ośrodek Jeździecki PTTK

Zaborów

Ośrodek Jeździecki TKKF, LZS

Podkowa Leśna

Ośrodek Jeździecki TKKF

Zalesie Górne

Kąpielisko strzeżone, Ośrodek sportów wodnych WOW „Wisła”

Rudka

Kąpielisko strzeżone WOW „Wisła”

Stara Miłosna Ośrodek Jeździecki LZS

Zbójna Góra

Ośrodek Jeździecki TKKF

WAŻNIEJSZA LITERATURA

Chłudziński T., Maczubski T., Rutkowski K., Żmudziński J. - Województwo warszawskie. Przewodnik turystyczny. Wyd. II SiT, Warszawa 1965.

Chłudziński T., Żmudziński J. - Mazowsze. Mały Przewodnik. Wyd. I SiT, Warszawa 1978.

Głównia J., Maczubski T. - Mazowsze. Panorama turystyczna KAW, Warszawa 1978.

Herz L. - Podwarszawskie szlaki piesze. Zeszyt 1-18, WPT „Syrena” i SiT, Warszawa 1975.

Herz L. - Przewodnik po Puszczy Kampinoskiej. WOIT i SiT, Warszawa 1971.

INDEKS NAZW GEOGRAFICZNYCH

Babska Górka	85,6 km	- wydma
Bagno	47,7 km	- uroczysko
Babia Góra	199,4 km	- wydma
Białek	210,4 km	- wieś, PKS
Biały Ług	218,1 km	- torfowisko
Biały Stawek	221,5 km	- jezioro w niecce po - wybranym torfie
Biel	193,4 km	- osuszone bagno
Biskupiec	115,1 km	- Mazowiecki Ośrodek - Hutniczy
Brwinów	116,8 km	- miasto, PKP, PKS
Celestynów	195,7 km	- wieś, PKP
Cesarskie Topole	63,4 km	- starodrzew
Chojak	127,6 km	- uroczysko
Chojnowskie Dęby	165,3 km	- sześć pomnikowych - dębów
Chojnów	165,7 km	- wieś, PKS
Chotomów	46,4 km	- wieś, PKP
Cybulice Duże	71,4 km	- wieś, PKS rzeczka
Czarna	15,3 km	-
Czarna Struga	18,8 km	- osiedle, PKS
Czarny Staw	225,3 km	- obozowisko nad staw - kiem
Czczotki	69,2 km	- wieś
Czersk	178,2 km	- wieś, zamek, PKS
CZD, W-wa Międzylesie	225,3 km	- szpital-pomnik, MZK - 115, 156
Czubin	110,6 km	- dwór rodziny Skarbków
Dąb Gajosa		- Gajosa Dąb
Dąbkowizna wb	24,6 km	- wieś, PKS
	25,4 km	- wieś, PKP
Dąb Sygietyńskiego		- Sygietyńskiego Dąb
Dolne Jezioro	63,4 km	-
Emów	210,4 km	- osada, pomnikowy dąb
Feliksów	102,5 km	- wieś
Gajosa Dąb	18,8 km	- pomniki przyrody
Glinki	180,2 km	- wieś
Głosków-Zielone	152,4 km	- wieś, PKS

Kilometraż przy nazwach jest bieżącym kilometrażem szlaku, podanym wg opisu szlaku

WARSZAWSKIE
PRZEDSIĘBIORSTWO
TURYSTYCZNE
SYRENA

STOŁECZNY OŚRODEK INFORMACJI TURYSTYCZNEJ